

บทที่ 10 ปรัชญาสางขะ

ความเป็นมาของสางขะ

ปรัชญาสางขะ เป็นปรัชญาที่เก่าแก่โบราณสำนักหนึ่งของอินเดีย สันนิษฐานว่ามีอยู่ในสมัยอูปนิกตตอนต้นทีเดียว ทั้งนี้เพราะคัมภีร์อูปนิกตในยุคแรก บางคัมภีร์ได้ระบุชื่อสางขะไว้หลายแห่ง และในคัมภีร์อื่น ๆ ในกาลต่อมา เช่น คัมภีร์มหาภารตะ ภควัทคีตา และปุราณะ ก็ได้กล่าวถึงปรัชญาสางขะไว้หลายแห่งเหมือนกัน

เล่ากันว่าปรัชญาสางขะเป็นปรัชญาสำนักแรกที่ขยายความในคัมภีร์อูปนิกต และต่อมาจึงมีปรัชญาอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมาในฐานะผู้ตามบ้าง ผู้คัดค้านบ้าง

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีปรมาจารย์ทางปรัชญาบางท่าน เช่น "พาทรณะ" ผู้เป็นปรมาจารย์แห่งเวทานตะ และเป็นอาจารย์ของสังกรราชาร์ยผู้มีชื่อเสียง ได้แสดงความเห็นคัดค้านว่า "สางขะ" ไม่ใช่คำสอนของคัมภีร์อูปนิกต" เพราะปรัชญาสางขะสนับสนุนทรรศนะไทวตวาท หรือทวินิยม จึงถือว่าขัดกับคัมภีร์ศรุติ (ได้แก่ พระเวท + อูปนิกต)ทั้งหลายของอินเดีย

ถึงแม้ว่านักปรัชญาหลายท่านจะยอมรับว่า ปรัชญาสางขะ-โยคะ อาจนำผู้ศึกษาให้เข้าถึงความดีขั้นสูงสุดได้ก็จริง แต่สังกรราชาร์ยก็คัดค้านและถือว่าสางขะเป็นคู่แข่งสำคัญของปรัชญาเวทานตะ

นักปรัชญาหลายท่านเชื่อว่าปรัชญาสางขะนี้ในยุคแรก ๆ คงจะยึดแนวตามหลักธรรมในคัมภีร์อูปนิกต และยอมรับทฤษฎีเทวนิยมที่ถือว่ามีเทพสูงสุดเดีวคือพระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ เป็นอิตตาของจักรวาลนี้

แต่ต่อมามีได้รับอิทธิพลคำสอนของศาสนาเช่น และศาสนาพุทธ แนวทรรศนะของสางขะจึงปรับเปลี่ยนจากอูปนิกตไปถือตามแนวคิดของเชนและพุทธที่คัดค้านทฤษฎีเทวนิยมของอูปนิกต และสางขะได้ถือตัวเองว่าเป็นพวกอเทวนิยมด้วย เนื่องจากเหตุดังกล่าวสางขะจึงถูกปรัชญาเวทานตะซึ่งยึดถือตามอูปนิกตเป็นหลัก คัดค้านและโจมตีอย่างรุนแรง ต่อมา ท่านวิษณวานภิกษุจึงได้พยายามฟื้นฟูปรัชญาสางขะ สมัยแรก ๆ ขึ้นมาอีก⁽¹⁾

¹ อดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า 221-223.

"สาางขชะ" มาจากคำว่า สังขยา หมายถึง ความรู้ันถูกต้องและอาจหมายถึง จำนวนก็ได้ (คัมภีร์ภควัทคีตา และคัมภีร์มหาภารตะก็ใช้คำนี้ในความหมายว่า "ความรู้" เหมือนกัน)

ฉะนั้นปรัชญาสาางขชะก็คือปรัชญาแห่งความรู้ันถูกต้องนั่นเอง เพราะปรัชญานี้มุ่งหนักไปทั้ง 2 ทาง คือทางความรู้ หรือพุทธิปัญญา (Intellectual) และทางทฤษฎี (Theoretical)

คำว่าความรู้ันถูกต้อง หมายถึงความรู้หรือญาณที่สามารถจะแยกปุรุชะ (จิต) ออกจากประกฤต (รูป) ได้นั่นเอง และเชื่อกันว่า เมื่อใดปุรุชะแยกตัวออกจากประกฤติได้ เมื่อนั้นปุรุชะจะพ้นจากพันธนา (bondage) แห่งการเวียนว่ายตายเกิด ปุรุชะจะกลับเข้าสู่สภาพเดิม ซึ่งเป็นจุดหมายของชีวิต

ปรัชญาสาางขชะเป็นปรัชญา "สัจนิยม" เนื่องจากปรัชญานี้รับรองความจริง ทั้งของจิตและของรูป ซึ่งประกอบขึ้นมาจากธาตุจำนวนหนึ่ง จึงควรเรียกอีกชื่อว่า "ทวินิยม" (Dualism)

และที่กล่าวว่าสาางขชะหมายถึงจำนวนนั้นก็เพราะปรัชญานี้กล่าวถึง ปทาระยะ คือเรื่องราวหรือความแท้จริงที่ควรศึกษามี 25 อย่าง ไม่ได้หมายความว่า ปรัชญาสาางขชะนี้มุ่งอธิบายถึงปรัชญาธรรม 25 อย่าง แต่ก็มีส่วนย่อยประกอบอีกหลายอย่าง ซึ่งจะได้ศึกษาโดยละเอียดในอันดับต่อไป

ผู้ก่อตั้งปรัชญาสาางขชะ

ผู้ก่อตั้งปรัชญาสาางขชะนี้เป็นใคร ยังถือกันแน่นอนไม่ได้ แต่ถือตามความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมาว่า มหาฤาษีภิลเป็นผู้ก่อตั้ง เพราะเป็นผู้รจนาคัมภีร์ ชื่อ สาางขประวนสูตร และยังที่ท่าน อิศวรกฤษณะ (ราว พ.ศ. 700) เป็นผู้รจนาคัมภีร์สาางขฤาภิกา ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่ของสาางขชะที่ยังมีเหลืออยู่จนทุกวันนี้

ท่านเคาฑปาทะ (ปรมาจารย์ของเวทานตะ หรืออาจารย์ปู่ของสังกรจารย์) ก็รจนาคัมภีร์อรธฤกฤาษอาสาความคัมภีร์สาางขฤาภิกาดังกล่าวไว้)

มหาฤาษีภิล ปรมาจารย์แห่งปรัชญาสาางขชะนี้ประมาณว่า มีชีวิตอยู่ราวหนึ่งศตวรรษก่อนพุทธกาล (สันนิษฐานโดย ดร. ราชฤกษณ์)

ภิลฤาษีผู้นี้ น่าจะเป็นท่านเดียวกับภิลดาบส ที่มีชื่อปรากฏกล่าวไว้ในพุทธประวัติ

คือเมื่อพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเจ้าโอกากราชเสด็จออกจากเมืองของพระบิดาพร้อมข้าราชการบริวารไปสร้างเมืองใหม่ (เพราะเมืองเดิมพระบิดาต้องยกให้พระโอรสของมเหสีที่ 2 ไปตามคำสัญญา) ก็ได้เดินทางอพยพไปพบพื้นที่ซึ่งเหมาะจะสร้างเมือง ซึ่งเป็นที่อยู่ของกบิลดาชิ ท่านกบิลดาบสก็ได้ช่วยชี้ที่ให้สร้างเมืองขึ้นในดงไม้สักกะจิงชานนามเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ว่า "กบิลพัสดุ์" ตามชื่อของกบิลดาบส เพื่อเป็นการให้เกียรติเจ้าของถิ่นเดิม เมืองกบิลพัสดุ์สร้างขึ้นราว 100-150 ปีก่อนพุทธกาล จึงประมาณได้ว่ากบิลดาบสก็มีอายุอยู่ในสมัยราว 1 ศตวรรษก่อนพุทธกาล ซึ่งก็จะประมาณได้ว่าลัทธิสังขะเป็นลัทธิเก่าแก่ที่สุดในบรรดาลัทธิหรือระบบทั้งหกแห่งปรัชญาฮินดู

กล่าวกันว่า อาฬารดาบสและอุททดาบส ฤาษีที่เจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) ได้ไปศึกษาเพื่อปฏิบัติให้ถึงการพ้นทุกข์ หลุดพ้นนั้น ก็เป็นคณาจารย์แห่งลัทธิสังขะด้วย⁽¹⁾

ในยุคหลังเมื่อลัทธิสังขะได้พัฒนามาเป็นระบบปรัชญาที่สมบูรณ์แล้ว มีผู้เชื่อกันว่า กบิลจะเป็นอวตารของพระวิษณุ แต่บางคนก็ว่าเป็นอวตารของพระอิศน์ การจับบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงทางศาสนาและปรัชญาให้เป็นอวตารของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้านี้จะเป็นธรรมเนียมของคนอินเดีย เช่น ศังการาจารย์ผู้เป็นคณาจารย์คนสำคัญของปรัชญาอโฏตะเวทานตะ ก็ถูกจัดให้เป็นอวตารของพระศิวะหรือพระอิศวร

คณาจารย์ผู้สืบลัทธิสังขะถัดจากกบิละได้แก่ อาสุริผู้เป็นศิษย์ เมื่อสิ้นบุญของอาสุริปัญจลิตะศิษย์ของอาสุริก็ได้สืบลัทธิต่อจากอาจารย์ ปัญจลิตะได้เขียนหนังสืออธิบายหลักคำสอนของลัทธิสังขะขึ้นหลายเล่ม แต่หนังสือเหล่านั้นได้สูญหายไปหมด ทำให้เราไม่อาจทราบได้ว่า ปัญจลิตะได้เขียนไว้ว่าอย่างไรบ้าง กาลต่อมาอีศวรภทณะคณาจารย์อีกคนหนึ่ง ของสังขะ ได้เขียนหนังสืออธิบายหลักคำสอนของสังขะขึ้นเรื่องหนึ่ง ชื่อว่า สังขทการิกา จัดเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่เหลือตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้คณาจารย์คนอื่น ๆ ก็ได้เขียนหนังสือที่จัดอยู่ในประเภทรรถกถาของลัทธิสังขะขึ้นอีกหลายเล่ม เช่น เคาชปาทะ (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 8) เขียนสังขทการิกาภาษาชวาจัสมปติ (คริสต์ศตวรรษที่ 9) เขียนคัตวเกมุที อนิรุททะ (คริสต์ศตวรรษที่ 15) เขียนสังขะประวณสูตรวฤคตี วิชาณภิกษุ (คริสต์ศตวรรษที่ 16) เขียนสังขะประวณภาษาชวา สังขสสาระ โยควาฤคติกะ และ โยคสารสังครหะ

---

¹ สุนทร ฌ รังษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า 162-163.

คำว่า สางชยะ มีความหมายที่แท้จริงอย่างไร ออกจะเป็นปัญหาที่มีดมน แต่ นักปราชญ์ทางปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่ให้คำอธิบายเชิงสันนิษฐานว่า คำว่า สางชยะ มาจาก คำว่า สิงชชา แปลว่า จำนวน การที่คำว่าสางชยะใช้เรียกปรัชญาระบบนี้ ก็เนื่องจากเป็น ปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสัจภาพโดยการจำแนกวัตถุแห่งการรับรู้ออกเป็นจำนวนต่าง ๆ มากมายถึง 25 ชนิด .

ในแง่จุดของมุ่งหมายสูงสุด ปรัชญาสางชยะก็เช่นเดียวกับปรัชญาระบบอื่น ๆ ส่วนใหญ่ของอินเดีย คือ มุ่งการนำหลักคำสอนมาประยุกต์ใช้ปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ชั่วนี้วันตรา ปรัชญาสางชยะมีลักษณะเป็นเปรีศญาทวินิยมเชิงสัจนิยม (Realistic Dualism) หรือสัจนิยมเชิงทวินิยม (Dualistic Realism) เพราะลัทธินี้กล่าวถึง สัจภาพสองอย่างคือปรภฤติและปรุษาว่าเป็นมฤการณะแห่งสรรพสิ่ง

ญาณวิทยาของปรัชญาสางชยะ

ทรรณะเรื่องความรู้ของสางชยะจะสอดคล้องตามแนวคิดทางอภิปรัชญา ซึ่งเป็นทวินิยม⁽¹⁾

หลักญาณวิทยาของสางชยะ เชื่อว่า มีสิ่งที่มอยู่จริง ๆ 2 อย่างคือ ปุรุษ กับ ปรภฤติ ฉะนั้นความรู้ที่ตามหลักญาณวิทยาของสางชยะ ต้องเป็นความรู้แจ้ง รู้จริงเกี่ยวกับสิ่งทั้ง 2 นั้นเอง คือรู้ว่ามีปุรุษอยู่อย่างอิสระจากปรภฤติ และมีสภาพถาวร มีปรภฤติอยู่อย่างอิสระจากปุรุษและมีสภาพถาวร

ลักษณะของความรู้แท้⁽²⁾

ลักษณะของความรู้แท้เป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร อาจารย์สำนักปรัชญาสางชยะให้คำตอบไว้ว่า ความรู้แท้ (ปรมะ) คือการรับรู้อารมณ์ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายความว่าเห็นงูเป็นงู ไม่ใช่เห็นงูเป็นเชือก หรือเห็นเชือกเป็นงู การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ เช่น ตาเห็นรูปต่าง ๆ หูได้ยินเสียงต่าง ๆ จมูกได้กลิ่นต่าง ๆ ลิ้นได้ลิ้มรสต่าง ๆ กายได้สัมผัสกับเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ใจคิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า การ

¹สุนทร ฌ รังษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า 177.

²อดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า 226-228.

รับรู้อารมณ์ ใครเป็นผู้รับรู้ และรับรู้ได้อย่างไร สาขชยะตอบว่า **ปุรุหะ (Self)** เป็นผู้รับรู้และรับรู้ผ่าน **พุทธิ (Intellect)** **มนัส (mind)** และ **อินทรีย์ทั้งหลาย (senses)** กล่าวคือ การรับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนัสกับอินทรีย์พร้อมจะปฏิบัติงานได้ จากการศึกษาของมนัสกับอินทรีย์นี้ จะทำให้พุทธิถูกกระตุ้น แล้วพุทธิจะสะท้อนให้เกิดความรู้สึก (consciousness) ขึ้น ขอให้จำไว้ว่า ในการรับรู้อารมณ์ครั้งหนึ่ง ๆ สาขชยะบอกว่าจำต้องมีองค์ 3 คือ 1 **ประมาตา** คือผู้รู้ ซึ่งได้แก่ **ปุรุหะ** 2 **ประเมษะ** คืออารมณ์ที่รู้ ซึ่งได้แก่ **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์** และ 3 **ประมาณ** คือเครื่องมือให้ได้ความรู้มา

ประมาณของความรู้แท้

ประมาตาและประเมษะนั้น คงจะเข้าใจได้ง่าย เพราะเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ผู้รู้ อารมณ์กับอารมณ์จำต้องมีคู่กันทุกครั้งที่มีการรับรู้ เช่น จะเห็นรูป ก็จำต้องมีผู้เห็น และมีรูปที่จะให้ให้เห็นด้วย จึงจะมีการเห็น ทั้งนี้ ถ้าหากมีผู้รู้ และมีอารมณ์แล้ว แต่ขาด ประมาณ สำหรับทำให้เกิดความรู้ไปเสีย จะมีการรับรู้อารมณ์ได้ไหม เช่นการเห็นรูป สมมติว่ามีผู้รู้ คือตัวท่าน และมีรูปอารมณ์ คือหนังสือที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ แต่ตาท่านบอด ลองคิดดูเถิดว่า ท่านจะเห็นหนังสือได้ไหม แน่แน่นอน การเห็นจะเกิดขึ้นไม่ได้ นี่แหละคือ การขาดประมาณอันเป็นองค์ที่ 3

ประมาณที่สาขชยะรับรองว่า สามารถให้ได้ความรู้ตามความเป็นจริงได้นั้น มี 3 อย่างเท่านั้น คือ **ประจักษประมาณ** **อนุนาณประมาณ** และ **ศัพทประมาณ** ขออธิบายประกอบเล็กน้อย

ประจักษประมาณ คือเครื่องมือที่จะก่อให้เกิดความรู้ขึ้นประจักษ ได้แก่ความรู้ที่ผ่านประสาททั้ง 5 อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การเห็น การได้ยินเสียง การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัส ความรู้ทั้งหมดนี้เรียกว่าความรู้ขึ้นประจักษ เพราะเป็นความรู้ที่ได้มาจากประจักษประมาณ ท่านอาจสงสัยว่า แล้วตัวประจักษประมาณคืออะไร ตัวประจักษประมาณก็คือมนัสอินทรีย์ หรือประสาท ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ซึ่งปฏิบัติงานร่วมกับพุทธิอันเป็นคุณสมบัติประจำของปุรุหะ (ผู้รู้) ฉะนั้น ทุกครั้งที่มีการเห็นรูป จำต้องมี 1 **ปุรุหะ (ผู้เห็น)** 2 **รูปที่เห็น** และ 3 **ตาที่พร้อมจะปฏิบัติงานร่วมกับมนัสและพุทธิ** แม้ความรู้ขึ้นประจักษอย่างอื่น ๆ เช่น การได้ยินเสียง เป็นต้น ก็ขอให้คิดเทียบเคียงกับตัวอย่างนี้

ปรัชญาสาขาสงฆะแบ่งการรับรู้โดยวิธีประจักษ์ออกเป็น 2 ชั้น¹ เช่นเดียวกับ
ปรัชญาอนายะ ก็ขึ้นคลุมเครือเรียกว่า นิรวักลปะ และชั้นแจ่มชัดเรียกว่า สวิกัลปะ ความ
รู้ประจักษ์ขึ้นคลุมเครือเกิดขึ้นในขณะที่แรกของการรับรู้ หมายถึงอายตนะภายในสัมผัส
กับอายตนะภายนอก โดยยังไม่มี การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่รับรู้ขึ้น
นิรวักลปะนี้ผู้รับรู้เพียงรู้สึกว่าได้รับรู้โดยที่ยังไม่ก้าวไปถึงขั้นที่จะทราบว่าสิ่งที่กำลังรับรู้ขึ้น
คืออะไร ชั้นสวิกัลปะเป็นขั้นที่ต่อเนื่องมาจากชั้นนิรวักลปะ เป็นขั้นที่จิตวิเคราะห์สังเคราะห์
และตีความข้อมูลแห่งการรับรู้แล้ว จนทราบชัดว่าสิ่งที่รับรู้ขึ้นคืออะไร มีคุณลักษณะ คุณสมบัติ
และความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ อย่างไร เช่นความรู้ว่า "นี่คือดอกกุหลาบ" "นั่นคือวัว"
"นั่นคือเสียงนก" ดังนี้ จัดเป็นความรู้ประจักษ์ขั้นสวิกัลปะ

อนุมานประมาธ ความรู้ขั้นอนุมานนี้ไม่ใช่ความรู้ตรงเหมือนความรู้ขั้นประจักษ์
แต่ถ้าเครื่องมือนิดที่อาจถูกต้องได้เหมือนกัน ความรู้ขั้นอนุมาน คือความรู้ที่ได้จากการอนุมาน
เอาจากสิ่งที่ประจักษ์ไปยังสิ่งที่ยังไม่ประจักษ์ หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งว่า ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับ
สิ่งที่ยังไม่ได้ประจักษ์โดยผ่านทางสิ่งที่ประจักษ์แล้ว โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่แน่นอนระหว่าง
สิ่งสองสิ่งดังกล่าวเรียกว่า วาปติ เรามีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เรียกว่าวาปตินี้
โดยการมีประสบการณ์ครั้งแล้วครั้งเล่าในอดีต จนมีความแน่ใจว่ามันเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นอน
และมีอยู่เสมอไประหว่างสิ่งสองสิ่ง เช่นความสัมพันธ์ระหว่างควันกับไฟ ระหว่างน้ำกับ
ความเปียก ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับความตาย เป็นต้น

เกี่ยวกับการแบ่งประเภทของการอนุมาน สาขาสงฆะยอมรับทฤษฎีของปรัชญา
นชายะ แต่ก็มีข้อแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในรายละเอียดปลีกย่อย สาขาสงฆะได้แบ่งการอนุมาน
ออกเป็นประเภทใหญ่ 2 ชนิด คือ วิตะ และลวิตะ การอนุมานแบบที่เรียกว่าวิตะ เป็นการ
อนุมานเชิงยืนยัน โดยถือเอาัญญัติที่เป็นการยืนยันทั่วไปเป็นหลัก ส่วนการอนุมานแบบลวิตะ
นั้น เป็นการอนุมานเชิงปฏิเสธ โดยถือเอาัญญัติที่เป็นการปฏิเสธทั่วไปเป็นหลัก

สาขาสงฆะได้แบ่งการอนุมานแบบวิตะย่อยออกไปอีกเป็น 2 ชนิด คือ ปุรวัต และ
สามานยโตทฤษฏะ แบบปุรวัตเป็นการอนุมานโดยอาศัยการสังเกตความเกี่ยวเนื่องที่มีอยู่
อย่างแน่นอนเสมอไประหว่างสิ่งสองสิ่ง เช่นการอนุมานถึงการมีอยู่ของไฟโดยอาศัยความ
เกี่ยวเนื่องระหว่างควันกับไฟ ส่วนการอนุมานแบบสามานยโตทฤษฏะไม่ได้ขึ้นอยู่กับความ

¹ศุภกร ๗ รัชชี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า 278-279.

เกี่ยวเนื่องระหว่างเทอมกลางกับเทอมหลัก แต่ขึ้นอยู่กับความคล้ายคลึงระหว่างเทอมกลาง กับข้อเท็จจริงซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเทอมหลัก เช่นการอนุมานถึงการมีอยู่แห่งประสาทสำหรับรับ รู้กลิ่นโดยอาศัยการรับรู้กลิ่นเป็นหลัก ประสาทสำหรับรับรู้กลิ่นเป็นสิ่งที่เราไม่อาจรับรู้มีอยู่ ของมันได้โดยตรง เพราะมองก็ไม่เห็น แต่เรารู้ว่ามันต้องมีอยู่แน่นอน เรารู้ได้อย่างไร? เรารู้ได้โดยอาศัยการอนุมาน คืออนุมานถึงความมีอยู่ของมันจากทฤษฎีคือการรับรู้กลิ่น นั้นเอง เพราะถ้าประสาทสำหรับรับรู้กลิ่นไม่มีอยู่แล้ว การรับรู้กลิ่นต่าง ๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้ เลย การอนุมานแบบนี้ เรียกว่า สำนานธโดทฤษฎี

การอนุมานที่สังขระเรียกว่า อวิตะ นั้น ตรงกับการอนุมานที่นสาสะเรียกว่า เศษวัต เพราะฉะนั้นราสละเอีศดของการอนุมานแบบนี้ พึงดูจากการอนุมานชนิดเศษวัตที่ กล่าวไว้แล้วในปรัชญาานสาสะ

สำหรับรูปแบบของการอนุมานนั้น สังขระยอมรับการอนุมานแบบ 5 ชั้น ของ นสาสะ โดยถือว่าเป็นรูปแบบของการอนุมานที่สมบูรณ์และถูกต้องที่สุด (โปรดดูในบทที่ว่า ด้วยปรัชญาานสาสะ)

ศัพท์ประมาณ คือความรู้เกี่ยวกับ "คำ" นั้นเอง กล่าวคือหนังสือที่เชื่อถือได้ และคำบอกเล่าที่เชื่อถือได้ จัดเป็นศัพท์ประมาณ

ตามทฤษฎีของสังขระ ความรู้จากการบอกเล่าเป็นความรู้ที่เราไม่สามารถ มีได้โดยการประจักษ์หรือจากการอนุมาน คำบอกเล่าที่มีความหมายสมบูรณ์ต้องประกอบขึ้น จากประโยคคำพูด และคำพูดแต่ละคำเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่คำพูดนั้นมุ่งหมายถึง การเข้าใจ ประโยคบอกเล่าบังถึงการเข้าใจความหมายของคำพูดแต่ละคำ ที่ประกอบขึ้นเป็นประโยค

ความรู้จากการบอกเล่าโดยทั่วไปในปรัชญาฮินดูแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือชนิดที่ เรียกว่าเลากิกะและไวทิกะ การบอกเล่าชนิดเลากิกะหมายถึงการบอกเล่าของผู้ที่เชื่อถือ ได้ทั่ว ๆ ไป ซึ่งการบอกเล่าชนิดนี้สังขระไม่ได้ยอมรับว่าเป็นวิธีแห่งการรับรู้เป็นพิเศษ ต่างหากจากการประจักษ์และการอนุมาน สังขระยอมรับเฉพาะความรู้จากพระเวทที่เรียก ว่าไวทิกะเท่านั้นว่าเป็นความรู้จากการบอกเล่าที่แท้จริงตามความหมายแห่งความรู้จากการ บอกเล่าในที่นี้ สังขระถือว่าคัมภีร์พระเวทได้ให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่เราเกี่ยวกับความจริง เหนือผัสสะ ซึ่งความจริงชนิดนี้เราไม่อาจมิได้โดยการประจักษ์หรือจากการอนุมานตามวิธี ธรรมดาทั่วไป และเนื่องจากคัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ที่มีได้เขียนหรือเรียบเรียงขึ้นโดย มนุษย์ หากเป็นพระวณะของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ฉะนั้น ข้อความที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทจึง

ปราศจากข้อผิดพลาดบกพร่องโดยประการทั้งปวง ข้อที่น่าสังเกตในเรื่องนี้ก็คือ สางขยะไม่
ถือว่าคัมภีร์พระเวทเป็นสิ่งนิรันดรอย่างที่ปรัชญาฮินดูบางระบบเชื่อถือ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า
คัมภีร์พระเวทแม้จะถือว่าเป็นพระวาจาของพระผู้เป็นเจ้า แต่ก็เกิดขึ้นโดยประสบการณ์ทาง
จิตของบรรดามูรืทั้งหลายในอดีต และได้รับการรักษาไว้ให้อยู่คงโดยการสั่งสอนสืบ ๆ กัน
มาจากบุคคลรุ่นหนึ่งจนกระทั่งปัจจุบัน หากการสืบทอดโดยวิธีนี้สิ้นสุดลงเมื่อใด พระเวททั้ง
หลายก็ย่อมจะสิ้นสุดลงเมื่อนั้น⁽¹⁾

อภิปรายของสางขยะ

1. ทฤษฎีปัจจสภาพ (Theory of Causation)

ในปรัชญาฮินดูมีทฤษฎีปัจจสภาพที่สำคัญอยู่ 2 ทฤษฎี คือทฤษฎีสัตการชวาท
และ ทฤษฎีสัตการชวาท ปัญหาพื้นฐานของทั้งสองทฤษฎีนี้ได้แก่ปัญหาว่า สิ่งที่เป็นผลนั้นมีอยู่
ในสิ่งที่เป็เหตุของมันมาก่อนที่มันจะปรากฏตัวออกมาเป็นผลหรือไม่ หรือว่ามันเป็นสิ่งที่เกิด
ขึ้นใหม่ ทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งที่เป็นผลเป็นสิ่งที่มือยู่ในสิ่งที่เป็เหตุของมันมาก่อน แล้วการเกิดมี
ขึ้นของผลเป็นเพียงแต่การคลี่คลายออกมาจากสิ่งที่เป็เหตุเท่านั้น เป็ทฤษฎีสัตการชวาท
ส่วนทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งที่เป็นผลเป็นสิ่งที่ไม่ได้มือยู่ในสิ่งที่เป็เหตุมาก่อน หากเป็สิ่งที่เกิดมีขึ้น
ใหม่โดยสิ่งที่เป็เหตุทำให้มันเกิดขึ้น เป็ทฤษฎีสัตการชวาท ทฤษฎีปัจจสภาพทั้งสองนี้จึง
เป็ทฤษฎีที่มีทรรศนะตรงข้ามกันหรือแย้งกัน ลัทธิปรัชญาของฮินดูสำนักต่าง ๆ ที่ยึดถือ
ทฤษฎีต่างกันมักจะอ้างเหตุผลโต้แย้งกันเสมอ

ปรัชญาฮินดู ไวเชษิกะ พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ปรัชญาวัตถุนิยมจารวาก และ
ผู้เชื่อถือในลัทธิมีนังสาบางพวก เป็ฝ่ายอสัตการชวาท ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
อริมชวาท คือฝ่ายที่มีทรรศนะว่าผลเป็สิ่งที่ถูกทำให้เกิดขึ้นใหม่ ทฤษฎีของพุทธศาสนาฝ่าย
เถรวาทเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อนัตตปริมาชวาท คือผู้มีวาทะว่าปรมาณูของธาตุต่าง ๆ เป็
สิ่งที่ไม่เที่ยง หรือ กษณังชวาท ผู้มีวาทะว่าสิ่งต่าง ๆ มีการแตกดับอยู่ทุกขณะ ส่วนนฮินดู
ไวเชษิกะ และทรรศนะของผู้เชื่อถือในลัทธิมีนังสาบางพวกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นัตต-
ปริมาชวาท คือผู้มีวาทะว่า ปรมาณูอันเป็มูลภาวะของสรรพสิ่งเป็สิ่งที่เที่ยง

¹ สุนทร ๗ รั้งซี, ปรัชญาฮินดู : ประวัติและลัทธิ, หน้า 281.

พวกอัสติการยวาทมีความเห็นแย้งฝ่ายอัสติการยวาทว่าการถือว่าผลเป็นสิ่งที่มียู่ใน
สิ่งที่ เป็นเหตุมาก่อนนั้นไม่ถูกต้อง เพราะถ้ามันมีอยู่ก่อนแล้วมันก็ไม่ต้องเกิดมีขึ้นอีก การพูดว่า
ผลซึ่งเป็นสิ่งที่มียู่แล้วเกิดมีขึ้น ก็เหมือนกับพูดว่า มะม่วงผลหนึ่งมีอยู่แล้วกลับเกิดมีขึ้นมาอีก
เวลาเราต้องการผลมะม่วงก็ไม่ต้องรอให้มันผลิดอกออกผลเสียก่อน ไปตัดเอาจากกิ่งหรือ
ต้นมะม่วงได้ทันที ถ้าหม้อมีอยู่แล้วในดินเหนียว ช่างปั้นหม้อก็ไม่จำเป็นต้องมี เมื่อใคร
ต้องการหม้อมาใช้หุงต้มก็ไปเก็บเอาจากกลางทุ่งได้เลย ถ้าหากว่าพื้นผิวมีอยู่ในเส้นด้าย
ก่อนแล้ว ทำไมเราไม่ใช้เส้นด้ายเป็นผ้านุ่งเสียเลย จะต้องลำบากทอให้มันเป็นผืนผ้าขึ้นมา
อีกทำไม อีกอย่างหนึ่งถ้าผลเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสิ่งที่ เป็นเหตุ ผลกับเหตุก็จะต้องเหมือนกัน
ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะเรียกสิ่งหนึ่งว่าเหตุและอีกสิ่งหนึ่งว่าผล พวกอัสติการยวาทจึง
สรุปว่า การถือว่าผลเป็นสิ่งที่มียู่ในเหตุมาก่อนเป็นการขัดแย้งตัวเอง ทำให้ทฤษฎีปัจจุยา-
การหรือทฤษฎีเหตุและผลเป็นไปไม่ได้

ฝ่ายที่เชื่อในทฤษฎีอัสติการยวาท ซึ่งถือว่าผลเป็นสิ่งที่มียู่ในสิ่งที่ เป็นเหตุ
มาก่อน อ้างเหตุผลโต้แย้งฝ่ายอัสติการยวาทว่า หากผลเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในธรรมชาติของสิ่ง
ที่เป็นเหตุมาก่อน แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่โดยสิ้นเชิงอย่างที่ว่าฝ่ายอัสติการยวาทก็กล่าวอ้าง
ละก็ อะไรย่อมเกิดขึ้นจากอะไรก็ได้ ผลมะม่วงย่อมจะเกิดจากต้นมะพร้าวก็ได้ หรือผล
มะพร้าวย่อมจะเกิดจากต้นขนหรือจากต้นมะละกอก็ได้ ควายย่อมออกลูกเป็นแพะได้ และ
แพะก็ย่อมออกลูกเป็นไก่หรือเป็นลิงก็ได้ ซึ่งโดยสภาพที่เป็นจริงแล้วไม่อาจเป็นเช่นนั้น
มะม่วงก็คงมีผลเป็นมะม่วง มะพร้าวก็คงมีผลเป็นมะพร้าว ถ้าเราต้องการน้ำมันถั่วหรือ
น้ำมันงา เราก็ต้องเอาถั่วหรืองามาคั้นจึงจะได้น้ำมัน เป็นไปไม่ได้ที่จะคั้นน้ำมันถั่วหรือ
น้ำมันงาจากเมล็ดทรายหรือก้อนกรวด ที่เราคั้นน้ำมันถั่วจากเมล็ดถั่วได้ ก็เพราะน้ำมันถั่ว
ซึ่งเป็นผลนั้น มีอยู่แล้วในเมล็ดถั่วซึ่งเป็นเหตุ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เป็นผลย่อมมีอยู่แล้วในสิ่งที่
เป็นเหตุ การเกิดขึ้นของผลเป็นเพียงการคลี่คลายออกมาจากเหตุของสิ่งที่ เป็นผลเท่านั้น
หาใช่ผลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่โดยไม่มีอยู่ในสิ่งที่ เป็นเหตุมาก่อนอย่างที่ว่าพวกอัสติการยวาทินเข้า
จาไม่

อนึ่ง ถ้าผลไม่มีอยู่ในสิ่งที่ เป็นเหตุมาก่อนที่มันจะเกิดขึ้น มันก็เป็นอภาวะ สิ่งที่เป็น
อภาวะย่อมถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ เช่นดอกฟ้า หนวดเต่า เขากระต่าย สิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่มี
อยู่ย่อมไม่อาจเกิดมีขึ้นมาได้ ฉะนั้น ผลซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ก่อน แล้วเกิดมีขึ้นมาโดยสิ่งที่ เป็น

เหตุทำให้เกิดมีขึ้นอย่างที่พวกอัสติการยวาทินเข้าใจจริงเป็นสิ่งเป็นไปไม่ได้^(๑)

ปรัชญาฝ่ายที่เชื่อถือในทฤษฎีสัตการยวาทแบ่งย่อยออกเป็น 2 พวกคือ พวกที่เห็นว่าผลซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วในสิ่งที่เป็เหตุได้เปลี่ยนแปรออกมาจากเหตุจริง ๆ เรียกว่าฝ่ายปริณามวาท มีปรัชญาสาขชยะ โยคะและปรัชญาของรามานูชะ ทรรศนะของสาขชยะโยคะเรียกว่าประกฤติปริณามวาท ส่วนทรรศนะของรามานูชะเรียกว่า พรหมปริณามวาท อีกพวกหนึ่งได้แก่ฝ่ายที่เห็นว่าผลเป็นเพียงปรากฏการณ์ของเหตุ คือเหตุเพียงปรากฏให้เห็นเป็นผล โศษไม่ได้เปลี่ยนแปรมาเป็นผลจริง ๆ ทรรศนะของฝ่ายนี้เรียกว่า วิวตวาท มีแต่ปรัชญาอไถวตะเวทานตะเพียงระบบเดียว

สาขชยะมีความเห็นว่า ผลทุกอย่างมีอยู่แล้วในวัตถุเหตุของมัน ก่อนที่ผลนั้นจะถูกผลิตออกมา คือว่าผลทุกอย่าง เมื่อยังไม่ถูกผลิตออกมา เป็นผลนั้นได้มีแฝงอยู่ในเหตุแล้ว หากแต่ว่า เราไม่อาจเห็นได้ ต่อ เมื่อนิมิตตก เหตุทำผลที่แฝงให้ปรากฏออกมา เราจึงเห็น ฉะนั้นผลกับเหตุจึงเป็นอันเดียวกัน ผลกับเหตุมีมาพร้อม ๆ กัน การสร้างจึงไม่ใช่การทำให้ผลเกิดใหม่ ผลผลิตไม่ใช่ของใหม่ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการผลิต การผลิตหรือการสร้างนั้นเป็นเพียงการทำให้ผลซึ่งแฝงอยู่ในวัตถุปรากฏรูปออกมาเท่านั้นเอง ทรรศนะนี้มีชื่อในภาษาสันสกฤตว่า สัตการยวาท คือทฤษฎีที่ว่า ผลมีอยู่แล้วในเหตุ

แต่มีผู้ไม่เห็นด้วย คิดค่าน่า ถ้าผลมีอยู่แล้วในเหตุของมันดังที่พวกสาขชยะเข้าใจแล้วไว้ คำว่า การผลิต หรือการสร้าง ก็จะมีความหมายอะไร เพราะตามปกติ การสร้างหรือการผลิตย่อมหมายถึง การทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น ถ้าผลกับเหตุเป็นอันเดียวกันแล้ว ก็จะต้องสร้างกันอีกทำไมเล่า เช่น ถ้าหม้อดินซึ่งเป็นผล มีอยู่แล้วในดิน ซึ่งเป็นวัตถุเหตุของมันทำไมพวกสาขชยะจึงไม่ใช่ดินแทนหม้อเสียเลย จะต้องลงแรงทำหม้อให้เสียเวลาอีกทำไมเล่า หรือถ้าพวกสาขชยะถือว่า ผ้าเป็นผล ส่วนด้ายเป็นเหตุ ผ้ากับด้าย ก็เป็นอันเดียวกันผ้ามีอยู่แล้วในด้าย ดังกล่าวนี ทำไมจึงไม่ใช่ด้ายนุ่งห่มแทนผ้าเสียเล่า จะได้ไม่ต้องหมดเปลืองค่าแรงทอผ้า และตัดเสื่ออีก จึงเห็นว่าผลิตภัณฑทุกอย่างเป็นของใหม่ ไม่ใช่ของเก่าเดียวกับวัตถุเหตุ เพราะมันเปลี่ยนแปลงมาแล้ว การสร้างจึงเป็นกรรมวิธีที่จะทำให้มีสิ่งใหม่เกิดขึ้น ผลไม่ได้มีอยู่ในเหตุมาแต่เดิม นี่คือทรรศนะของพวก อัสติการยวาท ได้แก่ นักปรัชญาพวกนุสาชะ-ไวเศสิกะ พวกจรวาก พวกมีนางสา ที่เป็นสานศิษย์ของท่าน

^๑ สุเมธา ๓ วัจนี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า 165-168.

ประการ และพวกพุทธศาสนิกชนฝ่ายหินยาน แต่ก็ยังมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง คือพวกจรวาก หรือวัตถุนิยมเชื่อใน สภาวะวาท คือเชื่อว่าผลนั้นมีขึ้นเองโดยธรรมชาติ ไม่มีใครสร้าง สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการผสมกันได้สัดส่วนของธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม พวกนยาเย-ไว เคชิกะ และมีมางสา ถือนิตยปรมาณู-การชวาท ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีมูลกำเนิดมาจากเหตุคือปรมาณู หรือธาตุ 4 อย่างซึ่งถือว่าเที่ยงแท้ถาวร ส่วนพวกชาวพุทธฝ่ายหินยานถือนิตยปรมาณู-การชวาท หรือ สมถิกังควาท ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับนิตยปรมาณู-การชวาท

พวกสัจการชวาทินมีหลายพวกเหมือนกัน และเห็นแตกต่างกันไปบ้าง เช่นสาંગชยะ โยคะ และท่านรามานูชผู้เป็นอาจารย์มีชื่อเสียงของ วิชญาไทวตะ เวทานตะ มีความเห็นว่า ผลที่ถูกผลิตออกมาจากเหตุแล้วนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงมาจากเหตุจริง ๆ พวกนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปริณามวาทิน และพวกนี้ยังเห็นไม่ตรงกันในบางแง่คือ พวกสาંગชยะ และโยคะถือว่า ทุกอย่างในโลกนี้เกิดมาจากประภคติ ซึ่งเป็นมูลและสากลเหตุของโลกและทุกสิ่งในโลก (ประภคติปริณามวาท) ส่วนท่านอาจารย์รามานูชเห็นว่า สิ่งทั้งหมดในโลกเกิดมาจากพรหมัน (พรหมปริณามวาท) นี้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งมี ท่านสังกราวจารย์ พวกศุนชวาทิน และวิชญานวาทินแห่งพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พวกนี้ถือว่า ผลมีอยู่ในเหตุมาก่อนเหมือนกัน แต่เห็นต่างออกไปจากพวกแรก ในข้อที่ว่า ผลที่ปรากฏออกจากเหตุนั้นไม่ใช่ตัวจริงของเหตุ แต่เป็นเพียงรูปปรากฏ เป็นเพียงเงาหรือภาพลวงตาเท่านั้น พวกนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วิวรรตวาทิน แต่ยังเห็นต่างกันออกไปอีก กล่าวคือ ท่านสังกราวจารย์ผู้ก่อตั้งปรัชญาอไทวตะ เวทานตะ เชื่อว่า โลกนี้พร้อมด้วยหมู่สัตว์และทุกสิ่งในโลกเป็นเพียงวิวรรต คือรูปปรากฏของพรหมันเท่านั้น ไม่ใช่ตัวจริง (พรหมวิวรรตวาท) พวกศุนชวาทินมีท่านนาคารชุนเป็นต้น เห็นว่า โลกและทุกสิ่งในโลกนี้เป็นศุนชตา คือว่างจากความจริงทั้งนั้น (ศุนชตาวิวรรตวาท) ส่วนพวกวิชญานวาทิน มีท่านอสังคะและท่านวสุพันธ์ุ เป็นต้น เห็นว่าทุกสิ่งในโลกเป็นภาพปรากฏ เมื่ออารมณ์ของวิญญาณจึงไม่ใช่สิ่งที่มืออยู่จริง ๆ วิญญาณเท่านั้นที่มีอยู่จริง (วิชญานวิวรรตวาท)

ยังมีอีกพวกหนึ่ง เรียกว่า สกัจการชวาทิน พวกนี้มีความเห็นว่าผลอาจเป็นตัวจริง ๆ ของเหตุ เมื่อเหตุนั้นได้เปลี่ยนรูปมาเป็นผลสำเร็จแล้ว และอาจเป็นเพียงรูปปรากฏของเหตุเท่านั้น ไม่ใช่ตัวแท้ของเหตุ ที่ว่าเป็นตัวจริงของเหตุ ก็เพราะเนื้อแท้ของผลเป็นเช่นเดียวกับเหตุ และที่ว่าเป็นเพียงรูปปรากฏไม่ใช่ตัวแท้ เพราะว่าเป็นรูปที่เปลี่ยนแปลงมาจากเหตุ พวกที่เห็นอย่างนี้ คือพวกเชน และท่านกุมาริล ภิกษุแห่งปรัชญามีมางสา

ข้ออธิบายธรรมชาติของสังขะโดยเฉพาะอีกสัคนิด สังขะเชื่อในสัจการยวาท ที่ถือว่า ผลทางวัตถุทั้งหมดนั้น เป็นเพียงรูปที่เปลี่ยนแปลงมาจาก "ประภคติ" ผลคือสิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็นนั้นมีอยู่แล้วในประภคติ ซึ่งเป็นธาตุที่เที่ยงแท้ถาวรมีอยู่ชั่ววันรันคร ผลเพียงจะออกมาจากประภคติเมื่อคราวอุบัติกาลของมัน และจะกลับไปสู่ประภคติอีกเมื่อถึงคราวอวสานของมัน ด้วยเหตุนี้ จะเรียกว่า ผลมีการเกิดใหม่ หรือดับสูญไป ก็ไม่ถูกต้อง 2 อย่าง เพราะมันหาได้เกิดและดับสูญไปไม่ ที่เราเรียกกันว่าผลเกิดขึ้นนั้น เราหมายถึงวิวัฒนาการหรืออาวิรภาพ คือการทำให้ผลมีรูปปรากฏชัดขึ้นนั่นเอง และที่เราเรียกกันว่า ดับสูญหรือตายนั้น หมายถึง ติโรภาพ คือการที่ผลกลับสู่สภาพเดิมของมันนั่นเอง

ข้อพิสูจน์ว่ามีผลอยู่ในเหตุแล้วจริง

ในเรื่องนี้สังขะมีเหตุผลอันสำคัญอยู่ 5 อย่าง ดังที่ปรากฏในคัมภีร์สังขการิกา คือ

1. ถ้าผลไม่มีอยู่ในเหตุก่อนการผลิตแล้วไซ้ ผลก็เป็นเพียงความว่าง ความไม่มีตัวจริง เหมือนหนวดเต่า เขากระต่า ลูกของหญิงหมั้น และดอกฟ้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีแต่ชื่อ แต่ไม่มีตัวจริงไม่ และไม่อาจเป็นจริงขึ้นมาได้เลย เพราะไม่มีอยู่ในสิ่งใด ๆ เลย คือเนื้อมันเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่ มันก็จะเกิดมีขึ้นมาไม่ได้

2. ผลเป็นเพียงรูปปรากฏของวัตถุเหตุของมันเท่านั้น ไม่ได้เกิดขึ้นมาใหม่ และไม่แตกต่างไปจากเหตุ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุอย่างใกล้ชิด

3. ทุก ๆ สิ่ง ไม่อาจเกิดมาจากทุก ๆ สิ่งได้ แต่ว่า เกิดมาจากเหตุของมันเอง โดยเฉพาะ คือสิ่งต่าง ๆ นั้นไม่ใช่ว่ามันจะเกิดขึ้นมาจากอะไรก็ได้ เช่นหม้อดิน ต้องเกิดมาจากดินโดยเฉพาะ หาได้เกิดมาจากกระดาษหรือจากนมหรือจากต้นไม้ไม่ สิ่งที่เป็นผลนั้น ก่อนที่มันจะปรากฏออกมา มันก็มีอยู่ในสิ่งที่เป็เหตุแล้ว นี้ก็แสดงว่า ผลมีอยู่แล้วในเหตุของมัน

4. ผู้ผลิตหรือผู้สร้าง (นิมิตกเหตุ) จะสามารถผลิตหรือสร้างผลใด ๆ ขึ้นมาได้ก็เพราะผลนั้น ๆ มีอยู่แล้วในเหตุทางวัตถุนั้น ถ้าหากในเหตุนั้นไม่มีผลชนิดนั้น ผู้ผลิตก็ไม่สามารถผลิตสิ่งนั้นขึ้นมาได้ คือสิ่งที่เป็เหตุจะบังเตลให้เกิดขึ้นก็เฉพาะผลที่อยู่ในวิสัยที่มันจะทำให้เกิดขึ้นได้เท่านั้น เช่น ผ้าไม่มีอยู่ในน้ำ ผู้ผลิตจะทำน้ำให้เกิดขึ้นเป็นผ้าขึ้นมาได้หรือไม่ ก็แสดงว่า ผลย่อมมีอยู่แล้วในเหตุ

5. ผลเป็นเนื้อแท้ของเหตุทางวัตถุ และเหมือนกับเหตุของมีน และมีอยู่ในเหตุอย่างปกปิด เพราะมีเครื่องกีดขวางกั้นการปรากฏของมีนอยู่ แต่เมื่อเครื่องกีดขวางนั้นถูกนำออกไป ผลก็ปรากฏออกมาเองโดยธรรมชาติ ฉะนั้น ผลกับเหตุจึงเป็นเพียงขั้นแห่งการปรากฏ และไม่ปรากฏของกระบวนการเดียวกัน เช่นความเป็นผ้ามีอยู่แล้วในด้าย ความเป็นน้ำมันตัวมีอยู่แล้วในพืชตัว นมสัมผัสอยู่แล้วในนมสด หากแต่ถ้าไม่ปรากฏเด่นชัดออกมาให้เราเห็น เพราะมีเครื่องกำบังไว้ ฉะนั้น การผลิตก็คือการนำสิ่งกีดขวางให้หายไป คือเมื่อได้ปัจจัยที่เหมาะสม สิ่งที่เป็นผลก็จะเกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นเหตุ

จากทฤษฎีนี้ เราได้ข้อคิดหลายอย่าง คือว่า ตามทฤษฎีของสังขยะที่ว่า ผลทางวัตถุทุกอย่าง เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปจริง ๆ ของเหตุทางวัตถุจำนวนหนึ่ง และเมื่อถึงคราวที่ผลนั้นจะดับ ก็จะถูกดึงเข้าสู่สภาพเดิมคือสภาพแห่งเหตุของมีนอีกนั้น ชวนให้คิดว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ ที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันล้วนเป็นเพียงผลหรือบุคคลอื่น ๆ ว่า โลกนี้คืออนุกรมแห่งผลนั่นเอง ฉะนั้น จึงควรยอมรับต่อไปว่า เหตุของโลกนี้ก็ย่อมจะมี⁽¹⁾

ทฤษฎีเรื่องประภคิตและปุรุช ของปรัชญาสังขยะ

ปรัชญาสังขยะตามหลักอภิปรัชญาเป็นสังนิสม คือยอมรับความจริงของวัตถุภายนอกว่า มีอยู่ได้อย่างอิสระจากจิต กล่าวคือวัตถุหรืออารมณ์ภายนอกนั้น ถึงเราจะรู้หรือไม่รู้ ก็ย่อมมีอยู่อย่างนั้น ความรู้ไม่ได้สร้างอารมณ์ใด ๆ ขึ้น แต่ความรู้มีหน้าที่สะท้อนวัตถุนั้น ๆ ให้ปรากฏแก่เราเท่านั้น

สังขยะถือว่าโลกนี้มีสิ่งที่มีอยู่จริง ๆ เพียง 2 อย่างเท่านั้น คือปุรุชกับประภคิต ส่วนสิ่งอื่น ๆ เกิดจากภาวะ 2 อย่างนั้นเอง จึงไม่จัดว่ามีอยู่อย่างอิสระถาวร ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาสังขยะจึงได้นำอีกอย่างหนึ่งว่า "ทวินิสม"

ประภคิตของสังขยะ

ทฤษฎีปัจจัยการของสังขยะนำไปสู่ทฤษฎีที่ว่า ประภคิตเป็นมูลฐานแห่งสรรพสิ่งในโลก ประภคิตเองแม้ตัวมันจะเป็นต้นเหตุให้เกิดสิ่งอื่น ๆ ทุกอย่าง แต่มันก็ไม่ได้เกิดมาจากอะไร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองและมีอยู่เอง เพราะเหตุที่มันเป็นต้นเค้าของสรรพสิ่งมันจึง

¹ อติสีกดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า 230-233.

ได้รับขนานนามว่า **ประภค** และเพราะมันเป็นสิ่งแรกของสากลจักรวาลจึงได้ชื่อว่า **ประธาน** เพราะมันเป็นต้นตอแห่งผลทั้งหลายจึงเรียกว่า **อภค** เพราะมันเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนจนไม่อาจรู้ได้ทางประสาทสัมผัส รู้โดยการอนุมานจากผลผลิตของมันอย่างเฉียวจึงได้ชื่อว่า **อนุน** เพราะมันเป็นสิ่งที่ไร้สติปัญญาและความรู้สึก จึงเรียกว่า **ชตะ** และเพราะเป็นพลังที่มีกัมมันตภาพอยู่ตลอดเวลาจึงเรียกว่า **ศค**

ประภคเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ แต่สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากประภคนี้ไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแตกสลายไป จลนภาพ (motion) เป็นสิ่งที่แนบเนื่องอยู่ในประภคในรูปของ "รหัส" ประภคเป็นต้นเค้าของสิ่งที่ไม่มีความรู้ทั้งปวง ตัวของมันเองจึงเป็นสิ่งที่ปราศจากความรู้สึก โลกแห่งวัตถุรวมตัวอยู่ในประภค ลักษณะทางขะณะคือว่าวิวัฒนาการแห่งสิ่งต่าง ๆ ก็คือการที่โลกแห่งวัตถุคลี่คลายพัฒนาออกมาจากประภค การเสื่อมสลายแห่งสิ่งเหล่านั้นก็คือการที่มันกลับคืนไปสู่ประภคตามเดิมนั่นเอง ปรัชญาสาขขะณะมีทรรศนะว่า ญาณหรือสิ่งซึ่งมีสภาพเป็นจิตนั้น ไม่อาจถือว่าเป็นที่มาแห่งโลกทางวัตถุซึ่งปราศจากจิตภาวะ ทั้งนี้เพราะว่าสิ่งที่เป็นจิตซึ่งมีสติปัญญานั้น ย่อมไม่อาจเปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นโลกทางวัตถุซึ่งไร้สติปัญญาได้

ลักษณะทางขะณะมีทรรศนะว่า สิ่งที่เป็นผลนั้นมีปรากฏอยู่ก่อนแล้วในสิ่งที่เป็นเหตุ สิ่งอื่นที่เที่ยงแท้ซึ่งเป็นเหตุ คลี่คลายไปเป็นผลซึ่งเป็นสิ่งไม่เที่ยง

สาขขะณะถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดมาจากประภค โดยการคลี่คลายวิวัฒนาการออกมาจากประภค ประภคเป็นเหตุ ส่วนสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยวิวัฒนาการออกมาจากประภคนี้เป็นผล และว่าสิ่งที่เป็นผลนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในประภคมาแต่เดิมแล้ว เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประภค หรือเหมือนกับประภค

ปรัชญาสาขขะณะกล่าวว่า สิ่งที่เราเรียกว่าประภคนี้ ประกอบขึ้นด้วยคณะ 3 อย่างซึ่งดำรงอยู่ในลักษณะสมดุล คณะ 3 อย่างได้แก่ **สัตวะ รหัส และคัม** ทั้ง 3 อย่างนี้เป็นส่วนประกอบของประภคและจากประภคก็วิวัฒนาการไปเป็นโลกและทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลก

คำว่า **สัตวะ** แปลตามตัวว่า ความแท้จริงหรือความมีอยู่ เป็นมูลฐานแห่งความดี ความสุข ความเบา ความแจ่มใส ความมีประกายสดใส ความเจิดจ้าแห่งแสงสว่าง การเลื่อนลอยขึ้นเบื้องบน ความพอใจ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เกิดมาจากสัตวะทั้งสิ้น ปรัชญาสาขขะณะกล่าวว่า สัตวะของสัตวะคือสัตว์

คำว่า รหัส แปลตามตัวว่าความเศร้าหมอง รหัสเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดจนภาพหรือความเคลื่อนไหว ความกระปลัดกระเปล่า ความเจ็บปวด ความกระวนกระวายความโหดร้ายรุนแรงของอารมณ์ อีกอย่างหนึ่งมันทำให้เกิดความกระตุนเร่งเร้าอันเป็นผลให้เกิดความเคลื่อนไหวขึ้น สีของรหัสคือสีแดง

ตมัส แปลตามตัวว่า ความมืด ตมัสเป็นมูลฐานแห่งความรู้สึกเฉย ๆ การปราศจากความสนใจ ความโง่งเงา ความรู้สึกสับสน ความเชื่อมโยงซึบเหงาหงอย ความหดหู่ ในแง่ของวัตถุมันเป็นลักษณะตรงข้าม และแย้งกับรหัสในแง่ที่มันทำให้เกิดความหยุดนิ่งในขณะที่รหัสเป็นตัวการให้เกิดความเคลื่อนไหว สังขชยะกล่าวว่าสีของตมัสก็คือสีดำมืดหรือสีดำ

เนื่องจากคุณทั้ง 3 คือ สีตวะ รหัสและตมัส มีลักษณะประณีตและละเอียดอ่อนอย่างสูงเราจึงไม่สามารถรู้จักตัวที่แท้จริงของมันได้โดยทางประสาทสัมผัส แต่เราสามารถรู้จักตัวที่แท้จริงของมันได้โดยทางประสาทสัมผัส แต่เราสามารถรู้มันได้ด้วยการอนุมานถึงความมีอยู่ของมันจากการมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของสิ่งทั้ง 3 ดังกล่าวนี้อันหนึ่ง แม้ว่าทั้ง 3 สิ่งนี้จะถูกเรียกว่าคุณะมันก็แตกต่างจากคุณะที่ปรากฏอยู่ในปรัชญาชยาศะและไวเศษิกะ ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าคุณะในปรัชญาชยาศะและไวเศษิกะ หมายถึงคุณสมบัติของสสาร และตัวของมันเองปราศจากคุณสมบัติ ส่วนสีตวะรหัสและตมัส ในปรัชญาสังขชยะเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เป็นของมันเองโดยเฉพาะ ที่มีถูกเรียกว่าคุณะก็เพียงเพราะมันเป็นส่วนประกอบของประภคิตเท่านั้น

สีตวะ รหัส และตมัส มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เวลาใดที่ทั้ง 3 อย่างนี้อยู่ในภาวะสมดุล ไม่มีความหวุ่นไหว เวลานั้นเรียกว่ามันอยู่ในภาวะของประภคิตซึ่งในภาวะอย่างนี้จะไม่มีการวิวัฒนาการของประภคิตไปเป็นสิ่งต่างๆ วิวัฒนาการจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความสมดุล นี้ถูกรบกวนให้เสียความสมดุล เมื่อเกิดการเสียความสมดุลย์วิวัฒนาการ ก็จะเริ่มต้นขึ้นและดำเนินเรื่อยไปตามครรลองของมัน

ดังกล่าวนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า สีตวะ รหัส และตมัสนั้น มีความสัมพันธ์หรือลักษณะที่ขัดแย้งกัน แต่ถึงจะมีลักษณะขัดแย้งกันก็ต้องไปด้วยกันเสมอและตลอดไป มีคำเปรียบเทียบกับสีตวะ รหัส และตมัสว่า เหมือนไส้ตะเกียงน้ำมันและไฟ ซึ่งรวมกันแล้วทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นฉับใจ สีตวะ รหัส และตมัส เมื่อรวมกันก็ทำให้เกิดวิวัฒนาการของประภคิตกลายเป็นโลกและทุกสิ่งในโลกขึ้นฉับนั้น

สาขาสงขะกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงของคณะทั้ง 3 นั้นมี 2 ประการคือ การเปลี่ยนแปรในภายใน เรียกว่า สรูปปริณามะ และการเปลี่ยนแปรในภายนอกเรียกว่า วิรูปปริณามะ การเปลี่ยนแปรในภายในเกิดขึ้นในเวลาที่ตั้งต่าง ๆ สลายตัว โศขสัจจะ เปลี่ยนแปรเป็นสัจจะ, รหัสเปลี่ยนแปรเป็นรหัส คัมภีร์เปลี่ยนแปรเป็นคัมภีร์ ในการเปลี่ยนแปรชนิดนี้ไม่มีวิวัฒนาการเกิดขึ้น สำหรับการเปลี่ยนแปรชนิดสรุปปริณามะพึงเห็นได้ดังนี้

ปรัชญาสาขาสงขะกล่าวว่าโลกและทุกสิ่งในโลกเกิดจากประภคิตี โดยวิวัฒนาการออกมาจากประภคิตี ในตัวประภคิตีซึ่งเป็นเหตุนี้ประกอบด้วยส่วนผสม 3 อย่างคือสัจจะ รหัส และคัมภีร์ ปรัชญาสาขาสงขะเชื่อกฎในทฤษฎีสัจจะการสวางซึ่งถือว่ามีอยู่ก่อนแล้วในธรรมชาติของสิ่งที่เป็นเหตุ การเกิดขึ้นของผลเป็นเพียงคลี่คลายออกมาจากสิ่งที่เป็นเหตุเท่านั้น ผลหาได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ล้วน ๆ แต่อย่างไรก็ตาม จากตรรกะของทฤษฎีสัจจะการสวางดังกล่าวนี้ เมื่อสิ่งต่าง ๆ เป็นผลที่คลี่คลายออกมาจากประภคิตี สิ่งเหล่านั้นก็ย่อมมีลักษณะของประภคิตีอยู่ในตัว เมื่อประภคิตีประกอบขึ้นด้วยสัจจะ รหัส และคัมภีร์สิ่งต่าง ๆ ก็ประกอบขึ้นด้วยสัจจะ รหัส และคัมภีร์ในทุก ๆ ส่วนของตน เมื่อดอกกุหลาบดอกหนึ่งค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้นก็เรียกว่าดอกกุหลาบอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปรที่เรียกว่าวิรูปปริณามะของประภคิตี แต่หลังจากที่ดอกกุหลาบได้เติบโตจนเต็มที่แล้วมันก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปรในทางเสื่อม นั่นก็คือสีค่อย ๆ ซีดลงจนกระทั่งกลีบดอกร่วงโรยเหี่ยวแห้งไปในที่สุดภาวะที่ดอกกุหลาบค่อย ๆ เหี่ยวแห้งร่วงโรยไปจนกระทั่งเป็นฝุ่นละอองไปนี่เอง ที่เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนแปรชนิดสรุปปริณามะ สัจจะ รหัส และคัมภีร์ ที่เป็นส่วนผสมของกลีบดอกกุหลาบก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปรกลับคืนไปสู่ภาวะของสัจจะ รหัส และคัมภีร์ซึ่งเป็นส่วนประกอบประภคิตีตามเดิมที่กล่าวไว้ในที่แรกว่าในการเปลี่ยนแปรชนิดสรุปปริณามะ สัจจะเปลี่ยนแปรเป็นสัจจะ รหัสเปลี่ยนแปรเป็นรหัส และคัมภีร์เปลี่ยนแปรเป็นคัมภีร์ มีนัยดังได้อธิบายมานี้

ในการเปลี่ยนแปรในภายนอกที่เรียกว่าวิรูปปริณามะนั้น จะเป็นไปในลักษณะที่ละเอียดอย่างหนึ่งมีปริมาณเหนือละเอียดอย่างอื่น โดยการเปลี่ยนแปรจะเริ่มต้นที่รหัสก่อน เมื่อภาวะดังกล่าวนี้เกิดขึ้น จะเกิดความสั่นไหวขึ้นที่รหัสก่อน ความสั่นไหวที่รหัสจะส่งผลให้คุณอีก 2 อย่างคือสัจจะและคัมภีร์เสียความสมดุลย์พลอยสั่นไหวไปด้วย เมื่อคณะทั้ง 3 อย่างมีอาการสั่นไหวขึ้นแล้วความสมดุลย์ในภาวะของประภคิตีก็สิ้นสุดลง วิวัฒนาการเป็นสิ่งต่าง ๆ

ออกมาจากประภคตก็เริ่มขึ้นและดำเนินติดต่อกันเรื่อยไป⁽¹⁾

สาขงชะถือว่าประภคตเป็นสิง่เทียง แต่สิง่ที่เป็นผลซึ่งคล้คลายวิวัฒนาการมาจากประภคตเป็นสิง่ที่ไม่เทียง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สรุปทรรศนะของสาขงชะถือว่า

1. สิง่ที่เทียงคือ ประภคต เป็นเหตุให้เกิดสรพสิง่ ซึ่งเป็นสิง่ไม่เทียง
2. สิง่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นสิง่ที่มีอยู่ก่อนแล้วในสิง่ที่เป็นเหตุคือประภคต
3. การเกิดขึ้นของ สิง่ทั้งหลายเป็นไปในลักษณะที่คล้คลายวิวัฒนาการออกมาจากประภคต

สาขงชะถือว่าโลกเกิดจากวิวัฒนาการของประภคต ซึ่งเป็นมูลธาตุดของโลก ประภคตเป็นวัตถุธาตุด ไม่มีจิตเป็นธาตุดอิสระ แต่ไม่มีใครสร้าง (อชชา) เป็นธาตุดที่เทียงแท้ จีริงยังอื่น มีสภาพเป็นนิรันดรเหมือนพระเจ้าหรือพรหมของปรัชญาอื่น ๆ

สิง่ที่เป็นความจริงอันดีมีค้กับประภคตของสาขงชะถือได้แก่ปุรุษะซึ่งเป็นวิญญาณบริสุทถ์ ปุรุษะเทียบได้กับชีวาตมัน (อิตตา) ของปรัชญาาระบบอื่น ๆ ของอินเดียที่เชือถือในความมีอยู่แห่งตัวตนที่เทียงแท้ ปุรุษะเป็นผู้รู้และเป็นพื้นฐานแห่งความรู้ทั้งปวง เป็นสิง่ที่เทียงแท้และดำรงอยู่ได้โดยลำพังตนเองเช่นเดียวกับประภคต ปุรุษะดำรงอยู่เหนือความเปลี่ยนแปลงทุกอย้าง

ลักษณะของปุรุษะ

ตามทรรศนะของสาขงชะถือ อิตตาไม่ใช่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ไม่ใช่ระบบประสาท ไม่ใช่สมอง ไม่ใช่กองแห่งกระแสความรู้สึก ไม่ใช่อินทริย์ ไม่ใช่สมนัส และไม่ใช่พุทธิ (intellect) แต่อิตตาคือ วิญญาณ ซึ่งเป็นธาตุดรู้สึกลึกคิดโดยเฉพา กล่าวคือ เป็นตัวผู้รู้ เรือคตามภาษาไวยากรณ์ว่า เป็นตัวประธานของความรู้ แต่ไม่เคยเป็นกรรมของความรู้ ไม่ใช่เป็นทรพธ์ที่มีความรู้สึกลึกคิดเป็นคุณสมบัติประกอบ แต่ตัวอิตตาเองนั้นแหละเป็นธาตุดรู้ที่อยู่ในตัว ความรู้สึกลึกคิดเป็นธาตุดแท้ หรือลักษณะแท้ของอิตตา ไม่ใช่เป็นเพียงคุณละนั้น อิตตาก็คือวิญญาณอันบริสุทถ์นั่นเอง และอิตตานี้แหละเป็นผู้ทำกรรมและเสวยกรรม ประภคตและสิง่ต่าง ๆ ในโลกนี้ที่วิวัฒน์มาจากประภคตนั้นมิใช่ไว้ก็เพื่อปุรุษะหรืออิตตานี้เท่านั้น

¹ สุนทว ๗ รั้งษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ , หน้า 169-171.

มิใช่มีเพื่อตัวของตัวเอง อัดตาเป็นสังขารมที่อยู่เหนือความสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น อัดตาเป็น
นิตยะอยู่เหนือกาลและเทศะ เมื่อว่าโดยลักษณะแท้ของปุรุหะแล้ว ปุรุหะอยู่เหนือการเปลี่ยนแปลง
มีอยู่ได้เองและแพร่หลายอยู่ทั่วไป บางท่านเรียกปุรุหะนี้ว่า นิศไตรคุณชะบัง อุกา-
สีนาบัง อาการตาบัง เกวัลบัง ศากสีบัง ศรัชฎาบัง ชาตาบัง มัชชัตถาบัง

ข้อพิสูจน์ว่ามีปุรุหะ

สาธตยะแสดงข้อพิสูจน์ความมีอยู่ของปุรุหะไว้ดังนี้

1. บรรดาวัตถุที่ประกอบขึ้นทั้งหมดมีอยู่ เพื่อประโยชน์แก่ปุรุหะเท่านั้น ร่างกาช
กัถิ อินทรียทั้งหลายกัถิ มนัสกัถิ พุทธิกัถิ ทั้งหมดนี้มีไว้เพื่อเป็นเครื่องมือให้ปุรุหะรู้แจ้งซึ่ง
จุดหมายปลายทางของตนเท่านั้นเอง ไตรคุณกัถิ สุขุมรูปกัถิ ท่านกล่าวว่า ถ้าไม่ทำหน้าที่รับ
ใช้ตามเจตนาของปุรุหะ ก็หามีความหมายใด ๆ ไม่วิวัฒนาการของวัตถุต่าง ๆ ในโลกนี้ก็
เหมือนกันย่อมมีความมุ่งประสงค์ของมัน ไม่ใ้ใ้ได้รับความมุ่งประสงค์ นั่นคือ ประกฤติวิวัฒนา-
การตัวเองเป็นรูปต่าง ๆ ก็เพื่อรับใช้ตามเจตนาของปุรุหะ นี่คือข้อพิสูจน์ว่า ปุรุหะผู้เป็น
เจ้าของเจตนาอันนี้ ย่อมมีอยู่ (ข้อพิสูจน์ทางอันตวิทชา)

2. เมื่อเรายอมรับกันว่า วัตถุต่าง ๆ ประกอบขึ้นจากคุณทั้ง 3 ดังกล่าวแล้วใน
ข้อพิสูจน์ของประกฤติ เราก็ต้องยอมรับว่าปุรุหะมีอยู่ เพราะปุรุหะนี้แหละ เป็นตัวการทำให้
คุณทั้ง 3 เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจนกลายเป็นวัตถุต่าง ๆ ดังปรากฏแก่เราอยู่นี้ แต่
ปุรุหะเองไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะปุรุหะอยู่เหนือคุณทั้ง 3 นี้ (ข้อพิสูจน์ทาง
ตรรกศาสตร์)

3. เชื่อว่าความมีอยู่ของญาณ หรือความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นไม่มีใคร
กล้าปฏิเสธ เพราะเป็นสิ่งที่ประจักษ์แก่เราอยู่แล้วทุกคน เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ควรจะยอมรับ
ต่อไปว่า ปุรุหะก็ต้องมีอยู่ด้วย เพราะว่าปุรุหะนี้เองเป็นรากฐาน และเป็นที่รองรับปวงญาณ
และประสบการณ์เหล่านั้น ถ้าไม่มีปุรุหะ ญาณและประสบการณ์ทั้งหมดจะมีได้อย่างไร ฉะนั้น
ความมีอยู่ของญาณและประสบการณ์ ย่อมเล็งไปถึงความมีอยู่ของปุรุหะด้วย อนึ่งคำบอกเล่า
กัถิ คำปฏิเสธกัถิ ย่อมเล็งไปถึงความมีอยู่ของปุรุหะ ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่บอกเล่าและปฏิเสธ
อยู่ในตัวด้วย (ข้อพิสูจน์ทางภาวิทชา)

4. เนื่องจากประกฤติไม่มีสติปัญญาใด ๆ จึงไม่อาจผลิตผลใด ๆ ได้เอง และไม่
อาจขึ้นชมผลิตผลของตนได้ แต่เราเชื่อกันแล้วว่า ผลิตผลทั้งหมดมาจากประกฤติ เพราะ
ประกฤติเป็นต้นเหตุของโลกแห่งวัตถุนี้ ฉะนั้นเราจึงต้องเชื่อต่อไปว่า จะต้องมิตัวการอะไร

สักอย่างหนึ่ง ซึ่งมีสติปัญญาความสามารถ เป็นผู้ทำหน้าที่ให้ประภคิตผลผลิต และขึ้นชมผลิตผลของประภคิต ตัวการนั้นก็คือปุรุหะ เพราะปุรุหะคือผู้บริโภคหรือที่เรียกว่าโภคตะ ส่วนประภคิตคือโภคตะ คือสิ่งที่ถูกปุรุหะบริโภค อนึ่งสิ่งทั้งหมดในโลกนี้มีลักษณะใหญ่ ๆ 3 อย่างคือก่อให้เกิด สุข ทุกข์ และอุเบกขา แต่สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี อุเบกขาที่ดี จะมีประโยชน์อะไร ถ้าไม่มีผู้เสวย ก็คือผู้รู้สึกรู้สัว ทุกข์ หรืออุเบกขา ฉะนั้นผู้เสวยสุข ทุกข์ อุเบกขา คือปุรุหะจะต้องมีแน่ ๆ (ข้อพิสูจน์ทางจริยศาสตร์)

5. เราทราบกันทั่วไปแล้วว่า ชีวิตในโลกนี้ไม่ใช่ชีวิตขั้นสุดท้าย เพราะยังมีทุกข์จึงต้องพยายามเพื่อหลีกเลี่ยงทุกข์ของโลกนี้กันอยู่ แล้วผู้ประสงค์จะหนีทุกข์นั้นจะใครกัน ถ้าไม่ใช่ตัวปุรุหะ จะมีแต่การพ้นทุกข์ แต่ไม่มีผู้พ้นทุกข์ได้หรือเพราะการพ้นทุกข์ย่อมเล็งถึงผู้พ้นทุกข์ด้วย เช่นเดียวกับศรัทธาต่อมแสดงถึงผู้มีศรัทธา ความศลวจัยยอมแสดงถึงผู้ถูกศลวจัยด้วย ฉะนั้นแหละสาธุจะจึงเชื่อว่าปุรุหะซึ่งเป็นผู้จะพ้นทุกข์ ผู้มีศรัทธาเป็นต้นนั้น จะต้องมี (ข้อพิสูจน์ทางศาสนา)

จำนวนของปุรุหะ

สาธุจะถือว่า ปุรุหะมีจำนวนมากนับไม่ถ้วน เพราะถ้ามีอย่างเด็ยวอย่างทีเวทาคะว่า ก็จะมีพบกับข้อคัคค้านได้มากมาย เช่น เมื่อคนหนึ่งตาย คนอื่นก็พลอยตายไปด้วย เพราะปุรุหะตัวเดียวกัน และเมื่อคนหนึ่งนอนหลับ คนอื่น ๆ ก็พลอยหลับไปด้วย ดังนี้ เป็นต้น แต่เนื่องจากปุรุหะมีมากมาย และมีลักษณะแตกต่างกัน สิ่งต่าง ๆ และคนทั้งหลายจึงมีลักษณะต่าง ๆ กันตามถิ่นแห่งวิวัฒนาการของตน ⁽¹⁾

ข้อที่เ้าสังเกต เป็นพิเศษเกี่ยวกับปุรุหะก็คือ ปรัชญาสาธุจะถือว่าปุรุหะมีอยู่เป็นจำนวนมากนักประมาณมิได้ เช่นเดียวกับชีวะของศาสนาเช่น อาตมันแห่งวิชาทวาคะเวทาคะของรามานูหะและโมนาคของไลบนิตซ์ สาธุจะมีทรรศนะว่าปุรุหะทุก ๆ คนมีคุดสมมิตี เป็นอย่างเดียวกันคือเป็นวิญญาณบริสุคธิ์เหมือนกัน จะแตกต่างกันก็เพียงแต่ปุรุหะคนหนึ่งดำรงอยู่เป็นอิสระจากปุรุหะอื่น ๆ เท่านั้น เกี่ยวกับการมีอยู่จำนวนมากของปุรุหะนี้สาธุจะได้อให้เหตุผลไว้ 3 ประการคือ ⁽²⁾

¹อดิศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า 243.

²สุนทร ณ ริงนี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า 172-173.

1. สิ่งที่มีชีวิตมีประสาทสัมผัสที่แตกต่างกัน และมีการเกิดและการตายแตกต่างกัน หากมีปุระอยู่เพียงคนเดียวแล้ว การรับรู้หรือประสบการณ์ของผู้หนึ่งจะต้องหมายถึง ประสบการณ์ของผู้อื่นทั้งหมด หรือการตายของบุคคลคนหนึ่งก็จะหมายถึงการตายของคนอื่น ทั้งหมด แต่ตามความเป็นจริงที่ปรากฏได้เป็นไปเช่นกล่าวนี เพราะจะมีปุระจึงต้องมีอยู่ เป็นจำนวนมาก

2. ถ้าหากมีปุระอยู่เพียงคนเดียวแล้ว การติดขัดหรือการหลุดพ้นของบุคคลหนึ่ง ก็จะทำให้คนอื่นทั้งหมดติดขัดหรือหลุดพ้นไปด้วย การหลับของบุคคลหนึ่งก็จะทำให้บุคคลอื่น หลุดหลับไปด้วย แต่ความจริงที่ปรากฏได้เป็นเช่นนี้ ละมีปุระจึงต้องมีอยู่เป็นจำนวนมาก

3. ถึงแม้ว่าวิญญาณหรือปุระที่หลุดพ้นแล้วจะเหมือนกันด้วยการดำรงอยู่เหนือคุณะ ทั้ง 3 ประการ แต่ปุระที่ยังติดขัดอยู่ในสังสารวัฏนั้น มีลักษณะแตกต่างกันคือส่วนประกอบ ทางวัตถุหรือร่างกายของปุระบางคนมีปริมาณมากในส่วนสัตวะ แต่น้อยในส่วนรชัสและตมัส บางคนมากในส่วนรชัส แต่น้อยในส่วนสัตวะและตมัส บางคนมากในส่วนตมัส แต่น้อยในส่วน สัตวะและรชัส ความแตกต่างเหล่านี้ย่อมขึ้นถึงจำนวนของปุระ

ทฤษฎีวิวัฒนาการของปรัชญาสาขชยะ

สำหรับทฤษฎีวิวัฒนาการนี้ จะขอนำคำอธิบายของท่านอาจารย์ อติศักดิ์ ทองบุญ จากหนังสือปรัชญาอินเดีย ซึ่งได้อธิบายไว้โดยละเอียดและเข้าใจง่าย

ทฤษฎีวิวัฒนาการ⁽¹⁾

ทฤษฎีวิวัฒนาการนี้ ว่าด้วยวิวัฒนาการของโลก คือแสดงข้อคิดให้เห็นว่า โลก วิวัฒนาการมาจากอะไร และโดยวิถีใด เนื่องจากทฤษฎีนี้มีมาก่อนทฤษฎีวิวัฒนาการของ ไคร ๗ ก่อนชาร์ลส์ ดาร์วิน (2352-2425) ตั้งหลายพันปี จึงเห็นว่าเป็นแนวคิดที่น่า อัจฉริยะมาก ความทฤษฎีวิวัฒนาการของสาขชยะเขาเชื่อกันว่า โลกนี้วิวัฒนาการมาจาก ประกฤติ ซึ่งแท้แก่ธาตุของโลก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น แต่ลำพังประกฤติอย่างเดียวกั จะไม่มีวิวัฒนาการใด ๆ เกิดขึ้น จึงต้องมีปุระด้วย เพราะประกฤติเป็นเพียงวัตถุธาตุที่ไร้ ความสามารถทางสติปัญญา ประกฤติจึงไม่อาจก่อให้เกิดโลกขึ้นได้เอง ทั้ง ๆ ที่มีคุณสมบัติ

¹ อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า 244-248.

พร้อมที่จะเป็นมูลเหตุของโลกอยู่ตลอดเวลา และนั่นประภคิจึงต้องหาผู้มีสติปัญญาช่วยให้สามารถนำสติปัญญาในการวิวัฒนาการตัวเองให้เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้ และผู้มีสติปัญญาซึ่งมีอยู่คู่กับประภคิตก็คือ ปुरुชะนั้นเอง ทั้งประภคิตและปुरुชเป็นธาตุแท้ที่มีมาแต่กาลอันกำหนดไม่ได้ มีมาก่อนมีโลกนี้ ในระหว่างที่โลกนี้ยังไม่เกิด คุณสมบัติ 3 ของประภคิตหมุนอยู่ในลักษณะสมดุล และไม่มีปुरुชเข้ามาสัมพันธ์ด้วย คือปुरुชก็อยู่ส่วนปुरुช ประภคิตก็อยู่ส่วนประภคิต เพราะธาตุทั้ง 2 นี้ไม่ได้อาศัยกัน โลกจึงยังไม่เกิด หมายความว่า จุดเริ่มต้นของวิวัฒนาการ คือตอนที่ประภคิตและปुरुชเกิดมาสัมพันธ์กันเข้านั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างประภคิตกับปुरुช

ทำไมธาตุทั้ง 2 อย่างนี้จึงมาสัมพันธ์กันได้ เพราะว่าธาตุทั้ง 2 มีลักษณะต่างกัน และขัดกันอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ คือประภคิตเป็นธาตุทางรูปธรรมที่ไร้สติปัญญา มีแต่กิริยา ส่วนปुरुชเป็นธาตุทางนามธรรม ที่ไร้กิริยา มีแต่สติปัญญา ตามธรรมชาติของสว่างของที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น

ปรัชญาสว่างของได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างประภคิตกับปुरुช โดยเปรียบเทียบ กับคนตาบอดและคนหูหนวกไว้ว่า

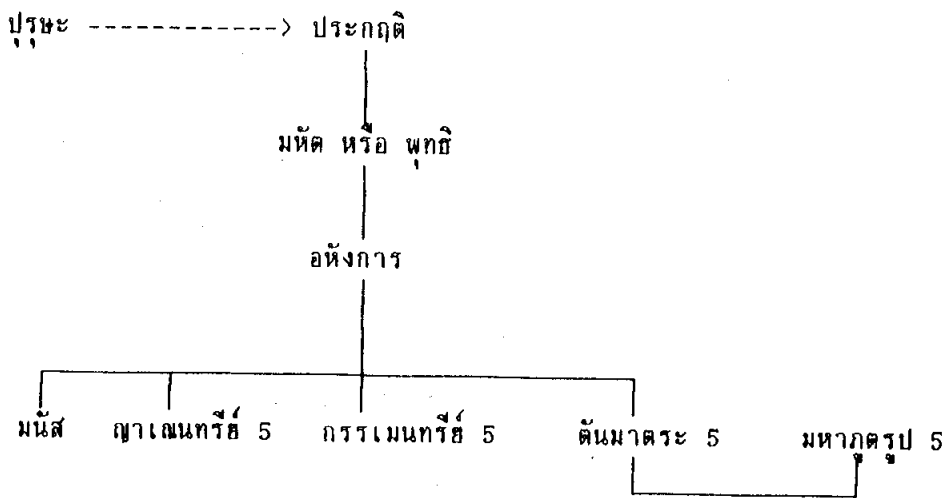
ตามปกติ คนตาบอดถึงจะมีชาติเพียงใด ก็เดินทางไกล ๆ ไม่ได้ มีปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะให้คนทั้ง 2 เดินทางไกล ๆ คำตอบคือต้องให้คนตาดีหูหนวก ที่คอยคนตาบอด ชาติ คนตาดีหูหนวกจะเป็นผู้บอกทาง และคนตาบอดชาติจะเดินไปตามคำบอกนั้น คนทั้ง 2 ก็จะไปเดินทางไปสู่จุดหมายได้โดยไม่ชักเลข ชื่อนี้ฉันใด ประภคิตซึ่งมีกิริยา (active) แม้จะเดินได้ก็ไม่รู้ทาง เพราะขาดสติปัญญา ถ้าจะเปรียบก็เหมือนคนตาบอดชาตินั้นแหละ จำต้องอาศัยปुरुชซึ่งมีสติปัญญา แต่ไม่มีกิริยา (inactive) จึงเดินทางเองไม่ได้เหมือนคนหูหนวกแต่ตาดี ฉะนั้นถ้าให้ปुरुชคอยบอกทาง ประภคิตก็จะเดินทางไปได้ถึงเป้าหมาย นี้แหละคือความสัมพันธ์กันระหว่างประภคิตกับปुरुช

ที่ว่าสัมพันธ์กันนั้น ไม่ได้หมายความว่า ปुरुชเข้ามาหาประภคิต หรือประภคิตเข้าไปหาปुरुช เพราะปुरुชไม่มีกิริยา คือไม่มีอาการเคลื่อนที่ จึงเข้าไปหาประภคิตไม่ได้ และประภคิตก็ไม่ได้เข้าไปหาปुरुชจริง ๆ แต่สัมพันธ์กันทางแรงสะท้อน (reflection) คือปुरुชสะท้อนเข้าหาประภคิต เช่นเดียวกับความคิดของจิตทำให้ร่างกายเกิดความเคลื่อนไหวขึ้นนั่นเอง

ผลจากการที่ปุรุหะสัมพันธ์กับประกฤติ

ดังได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้วว่า โดษปกติประกฤติจะหม่นตัวอยู่ในลักษณะสมดุล แต่พอได้รับแรงสะท้อนจากปุรุหะ ก็ทำให้ประกฤติไม่สมดุลขึ้น เพราะวาระชะ ซึ่งเป็นคนที่มีการศึกษาก็จะหม่นตัวออกนอกวงจรของตัวเอง และเป็นเหตุให้ สัตตวะ และตมะ พลอยไม่สมดุลไปด้วย นั่นคือ คู่ทั้ง 3 ของประกฤติเกิดการเปลี่ยนแปลงวงโคจรของตน ๆ ซึ่งยังผลให้เกิดการผสมกันเองในรูปต่าง ๆ แล้วผลที่สุดก็เกิดโลก และสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ขึ้น ดังที่เราเห็น ๆ อยู่

กล่าวคือ เมื่อความสมดุลของประกฤติเสียไปเพราะแรงสะท้อนจากปุรุหะดังกล่าวแล้ว ผลผลิตของวิวัฒนาการอันแรกคือ มหัต หรือ พุทธิ ก็เกิดขึ้นก่อนผลผลิตอันดับ 2 ที่เรียกว่า อหังการ (ego) ก็จะเกิดจากมหัตหรือพุทธิอีกทีหนึ่งจากอหังการจะเกิดมี มนัส ญาเนนทรี 5 กรรเมนทรี 5 และตันมาตระ หรือสุษุมรูป 5 และจากสุษุมรูป 5 จะเกิดมีมหาภูตรูปอีก 5 ขอให้ดูแผนภูมิจากนี้

จากแผนภูมิจากนี้ จะเห็นว่า ตราบใดที่มีแรงสะท้อนจากปุรุหะ ก็จะมีวิวัฒนาการอยู่อย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนหมดแรงสะท้อนของปุรุหะ ทั้งหมดก็กลับเข้าสู่ความสมดุลของประกฤติต่อไป และเวลานั้นก็จะเป็นประลักษ์ชัดต่อไปดังเดิม

ความหมายของมหัตและพุทธิ

มหัต ซึ่งเป็นผลผลิตอันดับแรก แปลว่าใหญ่ เพราะเป็นเชื้อใหญ่และเชื้อแรกของสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ แต่ถ้าว่าตามหลักจิตวิทยาผลผลิตอันดับแรกนี้เรียกว่า พุทธิ (intellect)

คือปัญญาซึ่งทำหน้าที่กำหนดสิ่งต่าง ๆ และรู้จักตัดสินใจว่าอะไรเป็นอะไร คนเราที่รู้จักแยกความต่างกันระหว่างสิ่งต่าง ๆ ออกไป โดยไม่เห็นสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ก็เพราะมีพหุปัญญาตัวเอง และท่านกล่าวว่าพหุปัญญานี้มีวิวัฒนาการมาจากสัตตวะในประภคติ ด้วยเหตุนี้ พหุปัญญามีลักษณะที่ดีหลาย ๆ อย่าง เช่น เป็นคุณธรรม เป็นความรู้หรือญาณ ไวราระยะ (ไวระยะ) ไอสวารยะ (อิสระ) แต่ถ้ามีตมะเข้าผสม พหุปัญญาก็เปลี่ยนรูปเป็น อธรรม อัญญาณ อไวระยะ อไอสวารยะ (ไม่เป็นอิสระสมบูรณ์)

พหุปัญญาต่างกับปุระชะ

ปุระชะนั้นอยู่เหนือรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลาย อยู่เหนือคุณทั้งหลายและเป็นพื้นฐานรองรับกระบวนการทางสติปัญญาทั้งหมดที่มีอยู่ในบุคคลแต่ละคน ส่วนพหุปัญญาเป็นเพียงคุณสมบัติอันหนึ่งที่ทำหน้าที่ให้ปุระชะโดยตรง

ความหมายของอหังการ

อหังการ คือความรู้สึกว่า "ตัวกู" "ของกู" (I and mine) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อภิมานะ และเพราะอหังการนี้เอง ปุระชะจึงเข้าใจตัวเองอย่างผิด ๆ ว่า เป็นผู้ทำ ผู้ปรารถนา ผู้พยายาม ให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ และเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ อหังการมี 3 ชนิด ตามลักษณะของคุณทั้ง 3 อย่างของประภคติ คือ:

- (1) สัตตวีกะ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสัตตวะเด่นกว่าคุณอีก 2 อย่าง
- (2) ราชสะ เกิดขึ้นเมื่อรชวะเด่นกว่าคุณอื่น ๆ อีก 2 อย่าง
- (3) ตามสะ เกิดขึ้นเมื่อตมะเด่นกว่าสัตตวะและรชวะ

ผลของอหังการ

ญาณนทรี 5 คือ อายตนะหรือประสาท 5 มี ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เกิดมาจากสัตตวีกะอหังการ

กรรเมนทรี 5 คือ อวัยวะสำหรับทำงาน มี ปาก มือ เท้า ทวารหนัก ทวารเบา และอวัยวะสืบพันธุ์กับมโนส เกิดมาจากสัตตวีกะอหังการเช่นกัน

ตันมาคระหรือสุขุมรูป 5 คือ รูปละเอียดจนเราไม่สามารถรับรู้ได้ทางประสาทประมาณ แต่รู้ได้ทางอนุมานประมาณ มี สี เสียง กลิ่น รส และผัสสะนั้น เกิดจากตามสะอหังการ

สำหรับราชสะอหังการ เป็นเพียงผู้ช่วยให้อีก 2 อหังการวิวัฒนาการได้ เพราะ

ราชสะอห่งการเป็นตัวกิริยา หรือตัวพลัง สัตตวิเกและตามสะอห่งการไม่มีพลัง จึงต้อง อาศัยราชสะอห่งการ

มหาภูตรูปเกิดจากสขุมรูป

มหาภูตรูป 5 มีอากาศ วาญ (ลม) เตโรช (ไฟ) อาโรป (น้ำ) และ ปฐวี (ดิน) เกิดจากสขุมรูปดังต่อไปนี้

อากาศ เกิดจาก อนุของคัพพะ (เสียง)

วาญ เกิดจาก อนุของผัสสะ ผสมกับอนุของคัพพะ

เตชะ เกิดจาก อนุของรูป (สี) ผสมกับอนุของคัพพะและผัสสะ

อาโรป เกิดจาก อนุของรส ผสมกับอนุของคัพพะ ผัสสะรูป และ

ปฐวี เกิดจาก อนุของคันธะ (กลิ่น) ผสมกับอนุของคัพพะ ผัสสะ รูป และรส

หน้าที่ของมนัส

มนัสทำหน้าที่เป็นอายตนะภายใน สำหรับรับอารมณ์ที่เป็นนามธรรม คือประเภท ความคิด อายตนะภายในตามทรรศนะของสงฆชยะ มี 3 อย่าง คือ มนัส อห่งการ และ พุทธิ เรียกตามศัพท์วิชาการว่า อินตกรณะ ส่วนอายตนะภายนอกมี 5 อย่างคือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เรียกตามศัพท์วิชาการว่า พาหยกรณะ เฉพาะมนัสนั้นถือว่าเป็นอายตนะกลาง ซึ่งช่วยให้ญาณเพนทริย์ปฏิบัติงานได้

จริยศาสตร์ของปรัชญาสงฆชยะ

ปรัชญาสงฆชยะก็เป็นปรัชญาชีวิตเหมือน ๆ กับปรัชญาอินเดียอื่น ๆ กล่าวคือ ปรัชญาสงฆชยะมุ่งส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อละทุกข์และบรรลุดึงบรมสุขแห่งชีวิต ซึ่งเรียกว่า "โอมกษะ" เหมือนกับปรัชญาพุทธที่มุ่งให้ถึงนิพพานนั้นแหละ

ปรัชญาสงฆชยะมีความเห็นเช่นเดียวกับปรัชญาอินเดียอื่น ๆ ว่า ชีวิตบนพื้นปฐพีนี้ทุกชีวิต ล้วนมีทุกข์และสุขคลุกเคล้าผสมกันไป ต่างแต่ว่า บางชีวิตมีสุขมากกว่าทุกข์ บางชีวิตมีทุกข์มากกว่าสุข ทั้ง ๆ ที่ทุกชีวิตปรารถนาสุข เกลียดทุกข์ด้วยกัน แต่ก็หาไม่ผู้ละทุกข์ได้สิ้นเชิง และเสพสุขขึ้นบรมได้สมาใจไม่ เพราะแม้เขาจะสามารถขจัดทุกข์อื่น ๆ ได้ แต่ทุกข์อันเกิดจากชาติ ชรา มรณะ เขาไม่อาจละได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เขาก็หาชื่อว่าเป็นผู้พ้นทุกข์ที่สมบูรณ์ได้ไม่

สร้างชชะกล่าวว่า ความทุกข์ของชีวิตในโลกมีอยู่ 3 ประการคือ

1. ลาสชาติมิยะ ได้แก่ความทุกข์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากความผิดปกติของอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เช่น ไตพิการ ปอดบวม หลอดลมอักเสบ เป็นต้น รวมทั้งความทุกข์ทางใจ เช่นความผิดหวัง ความพลัดพรากจากสิ่งหรือบุคคลอันเป็นที่รัก

2. ลสิภชาติมิยะ ได้แก่ความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก เช่นถูกแมลงสัตว์กัดต่อย หนามตำ มนุษย์ด้วยกันทุบตีให้บาดเจ็บ เป็นต้น

3. ลสิทวิมิยะ ได้แก่ความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากเหตุเหนือวิสัยปกติธรรมดา เช่น ฝนเข้า เทวดาให้โทษ เป็นต้น

รวมความว่าชีวิตในโลกตามปกติเต็มไปด้วยความทุกข์ซึ่งไม่มีมนุษย์คนใดปราศรณา จะมีความทุกข์ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว สร้างชชะจึงเห็นเหมือนปรัชญาอื่น ๆ คือมนุษย์ควรแสวงหาความหลุดพ้นจากทุกข์ที่ยั่งยืน ไม่ใช่ความหลุดพ้นจากทุกข์เพียงชั่วคราว ความหลุดพ้นจากทุกข์ที่ยั่งยืนก็คือการเข้าถึงโมกษะที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดตลอดกาล

การติดข้องเวียนว่ายตายเกิดตามทรรศนะของสร้างชชะมีสาเหตุมาจากอวิชชาหรือความไม่รู้แจ้งในสังขารธรรม ส่วนการหลุดพ้นหรือโมกษะนั้นเกิดขึ้นเพราะวิชาหรือความรู้โดยปกติปุระชะซึ่งเป็นวิญญานบริสุทธิ์นั้น เป็นสิ่งที่มีอิสระโดยธรรมชาติ อยู่เหนือกาลเทศะเหนือบุญและบาป เหนือการติดข้องและความหลุดพ้น ภาวะการติดข้องเกิดขึ้นเมื่อปุระชะเกิดความหลงผิดคิดว่าเงาสะท้อนของตนเองที่ปรากฏในพุทธิเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตนเอง ซึ่งนำไปสู่ความหลงผิดต่อไป ตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพุทธิ อหังการและมันส์ ซึ่งเป็นสิ่งที่วิวัฒนาการออกมาจากประภฤติ ปุระชะที่ถูกห่อหุ้มด้วยร่างกายนี้เรียกว่าชีวะ เมื่อใดชีวะเกิดความเข้าใจถูกต้องว่าตัวตนที่แท้จริงนั้นคือปุระชะ ไม่ใช่ร่างกายที่เกิดจากประภฤติเมื่อนั้นชีวะก็เข้าถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะ

สร้างชชะยอมรับทรรศนะเรื่องชีวันมุกติและวิเทหมุกติของอุปนิษัท ชีวันมุกติก็คือความหลุดพ้นที่เข้าถึงได้ในขณะยังมีชีวิตอยู่ นั่นก็คือ แม้จะเข้าถึงความหลุดพ้นแล้ว บุคคลนั้นก็ยังไม่ตาย ยังคงดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปอีกชั่วระยะหนึ่ง เทียบได้กับผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไปของพระพุทธศาสนา ส่วนวิเทหมุกตินั้นเข้าถึงพร้อมกับการแตกดับของร่างกาย เทียบได้กับการเข้าถึงนิพพาน (ตาย) ของพระอรหันต์ในพุทธศาสนา สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับสถานะแห่งโมกษะของสร้างชชะก็คือ ในโมกษะไม่มีความสนุกสนาน

(pleasure) ไม่มีความสุข (happiness) และไม่มีนิรามิส สุข (bliss) ใด ๆ เลย การเข้าถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะของปุรุषะก็คือการกลับคืนสู่ภาวะความเป็นวิญญาณบริสุทธิ์ตามเดิมเท่านั้นเอง

ข้อนำสิ่งเกิดอีกประการหนึ่งก็คือ ส่างชยะพยายามยืนยันว่า สิ่งที่เกิดของเวียงว่าตายเกิดนั้นไม่ใช่ปุรุषะ หากเป็นชีวะที่หลงผิด ปุรุषะไม่เคยคิดของ จึงไม่เคยหลุดพ้น แต่ขณะเดียวกันส่างชยะก็ยอมรับว่า ชีวะนั้นคือสิ่งที่ประกอบขึ้นด้วยร่างกายอื่นเป็นสิ่งที่เกิดจากประภคติและตัวตนที่เที่ยงแท้คือปุรุषะ การยืนยันเช่นนี้เป็นการยืนยันที่ขัดแย้งตนเองอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ยากแก่การเข้าใจว่าส่างชยะเอาอย่างไรกันแน่ อิศวรกฤษณะคณาจารย์คนหนึ่งของส่างชยะกล่าวว่า

"เพราะฉะนั้นปุรุषะไม่เคยคิดของ ไม่เคยหลุดพ้น และไม่เคยต้องเทียวเวียงว่าตายเกิดจริง ๆ เลย การคิดของก็ดี เป็นของประภคติในรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้น ..."

จากข้อความที่กล่าวไว้โดยอิศวรกฤษณะทำให้เห็นได้ชัดว่า การถือว่าการคิดของ การหลุดพ้น และการเวียงว่าตายเกิดเป็นเรื่องของประภคติเป็นภรรสนะที่ออกจะไร้เหตุผล เพราะประภคตินั้นมีสภาพเป็นสสารหรือวัตถุที่ไร้สัมปชัญญะโดยประการทั้งปวง เมื่อประภคติเป็นสิ่งที่ไร้สัมปชัญญะ การคิดของและการหลุดพ้นย่อมไม่มีความหมายใด ๆ สำหรับประภคติเลย การคิดของและการหลุดพ้นจะมีความหมายก็ต่อเมื่อปุรุषะที่มีสัมปชัญญะ และมีความรู้สึกนึกคิดเป็นผู้คิดของและเป็นผู้หลุดพ้นเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าเพราะส่างชยะยืนยันภรรสนะที่ประหลาด ๆ เช่นนี้เอง เคาทปาทีะ ศังกรารจารย์และใครต่อใครในหมู่นักปรัชญาฮินดูด้วยกัน จึงพากันวิพากษ์วิจารณ์โจมตีส่างชยะแทบหาส่วนดีไม่ได้ตลอดมา¹⁾

วิถีปฏิบัติสู่โมกษะ

ข้อปฏิบัติให้ได้วิเวกญาณ อันจะทำลายชาติภพนั้นเป็นอย่างไร คำตอบคือ ปฏิบัติตามแนวจริยศาสตร์ของปรัชญาโยคะ ซึ่งจะกล่าวต่อไป ทั้งนี้เพราะส่างชยะกับปรัชญาโยคะนั้นอยู่ในเครือเดียวกัน และอาศัยซึ่งกันและกัน โยคะไม่มีหลักทฤษฎีทางอภิปรัชญา และญาณวิทยาเป็นของตนเอง ต้องรับไปจากส่างชยะ และส่างชยะไม่มีหลักปฏิบัติอย่างของปรัชญาโยคะ จึงต้องรับหลักปฏิบัติไปจากปรัชญาโยคะ

¹⁾ สุนทร ฅ รั้งหี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า 182-183.

สรุป
ปรัชญาสังขะ
(ผู้ก่อตั้งคือมหาฤษีกปิละ)

ปรัชญาสังขะ - เป็นปรัชญาที่เก่าแก่ และมีอิทธิพลต่ออารยธรรมคัมภีร์โบราณของอินเดียอย่างแพร่หลาย บางครั้งก็เรียกว่า "สังขยสูตร" สำหรับคัมภีร์ฉบับย่อ และคัมภีร์ฉบับละเอียดเรียกว่า "สังขยปรวจนะ"

สังขะ - หรือสังขยา แปลว่า จำนวน, การนับ

ปรัชญาสังขยา - หมายถึง มุ่งความรู้ที่ถูกต้อง
โดยการระบุดังสิ่งอื่นเป็นรากฐานของความรู้ = ความรู้ขั้นสมบูรณ์

- ความรู้ที่สามารถแยกปุระหะออกจากประภคตี
- จัดเป็นทวินิยม คือกล่าวถึงความรู้ซึ่งคือความจริงสูงสุด 2 อย่าง คือ ปุระหะ & ประภคตี
- มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับปรัชญาโศคะมาก จนถือกันว่าปรัชญาสังขะเป็นภาคทฤษฎี & ปรัชญาโศคะเป็นภาคปฏิบัติ

ญาณวิทยา ของปรัชญาสังขะ (ความรู้ทั่วไป)

- โลกนี้มีสิ่งที่มีอยู่จริง ๆ เพียง 2 อย่างเท่านั้น คือปุระหะ & ประภคตี
- ปุระหะอยู่อย่างอิสระจากประภคตี และมีสภาพถาวร
- ประภคตีอยู่อย่างอิสระจากปุระหะ และมีสภาพถาวร
- ความรู้แท้คือการรับรู้อารมณ์ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง
- การรับรู้อารมณ์นั้น ปุระหะเป็นผู้รับรู้ผ่านทางพุทธิ (intellect) มนัส (mind) และอินทรีย (อายตนะ) ทั้งหมด
- การรับรู้อารมณ์ครั้งหนึ่ง ๆ ต้องประกอบด้วยองค์ 3 องค์ คือ
  1. ประมา = ผู้รู้ = ปุระหะ
  2. ประเมษะ = คืออารมณ์ที่รู้ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์
  3. ประมาณ = คือเครื่องมือให้ได้ความรู้มา

อภิปรายของสาขชยะ (ความรู้ระดับสูง)

อภิปรายของสาขชยะกล่าวถึง ทฤษฎี และความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุและผล
ประภคติ ปุระหะ พันษะ และโมภษะ

ทฤษฎีเหตุและผล

- ผลมีอยู่ในเหตุ

- = ผลทุกอย่งมีอยู่แล้วในเหตุ (วัตถุเหตุของมัน) ก่อนที่ผลนั้นจะถูกผลิตออกมา
- = ผลกับเหตุจึงเป็นอันเดียวกัน, ผลเป็นสาระที่แท้จริงของเหตุ
- = ผลคือเนื้อหาที่แฝงเร้นอยู่ในเหตุ
- = ผลกับเหตุมีมาพร้อม ๆ กัน การสร้างจึงไม่ใช่การทำให้ผลเกิดใหม่ ผลผลิตไม่ใช่ของใหม่ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการผลิต
- = การผลิตหรือการสร้างเป็นเพียงการทำให้ผลซึ่งแฝงเร้นอยู่ในวัตถุ (เหตุ) ปรากฏรูปออกมาเท่านั้นเอง

ทั้งหมดดังกล่าว นักปรัชญาอินเดียเรียกว่า ทรศนะ สัตการชวาท คือ ทฤษฎี
ผลมีอยู่แล้วในเหตุ

ผลมีความสัมพันธ์กับเหตุ

- = เหตุของวัตถุหนึ่งสามารถผลิตผลชนิดที่สัมพันธ์กับมันเท่านั้น มันไม่สามารถจะผลิตผล ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับมันได้ โดยทางใดทางหนึ่ง และมันก็ไม่สามารถสัมพันธ์กับสิ่งที่ไม่ได้อยู่

ผลไม่ต่างไปจากเหตุ

- = ผลไม่ต่างไปจากเหตุ (วัตถุเหตุ) ของมัน

ผลย่อมมีส่วนสาระสำคัญเหมือนกับเหตุของมัน

เป็นสภาพที่แฝงอยู่ในวัตถุ (เหตุ) นั้น

โดยแบ่ง 2/แบบ คือ - ผลที่ผลิตแล้ว จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวเหตุมาเป็นผล

- การเปลี่ยนแปลงเหตุมาเป็นผลนั้น เป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น

ทฤษฎีเรื่องประภคติ

"ผลทางวัตถุทั้งหมดนั้น เป็นเพียงรูปที่เปลี่ยนแปลงมาจากประภคติ ผลคือสิ่งต่างๆ ที่เราเห็นนั้นมีอยู่แล้วในประภคติ ซึ่งเป็นธาตุที่เที่ยงแท้ถาวรอยู่ชั่ววันรันดร์"

"ผลออกมาจากประภคติเมื่อคราวอุบัติ และจะกลับไปสู่ประภคติอีกเมื่อถึงคราวอวสานของมัน ดังนั้น การตาย การดับสูญ ก็คือการที่ผลกลับไปสู่สภาพเดิมของมันนั่นเอง"

- ประภคติคือเหตุชั้นมูลฐานของวัตถุโลก เป็นเหตุสูงสุดของโลกวัตถุนี้ ประภคติเป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้นตัวมันเองจึงไม่มีเหตุเมื่อต้นเหตุของสิ่งทั้งหลายปราศจากเหตุ มันก็เป็นนิรันดร์ และมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ประภคติเป็นเหตุของผลธรรมชาติที่ละเอียด เช่น จิตและปัญญา ลึกลับ ละเอียด และมีพลังมหาศาล เป็นต้นเหตุของความเจริญและความเสื่อมของโลก (สลาย) ประภคติจึงเที่ยงแท้ถาวร ไม่มีขอบเขต

ประภคติประกอบด้วย คุณ 3 ชนิด คือ ไตรคุณ

1. สัตตะ = ความดี ความสุข แจ่มใส เบา สลาย สว่าง และสีขาว
2. รัชะ = ความชั่ว ความทุกข์ รุ่งเร้า เคลื่อนไหว และสีแดง
3. ตมะ = ความมืด มัวเมา โง่ หลง เฉย ชุ่มสับสน และสีดำ

ไตรคุณเป็นธาตุแท้ เป็นเนื้อหาสาระของประภคติ มีลักษณะขัดแย้งกัน แต่ทำงานร่วมกัน ร่วมกับวัตถุของโลก

สิ่งทั้งปวงประกอบด้วยไตรคุณ เพราะสร้างมาจากประภคติ

ไตรคุณจะเปลี่ยนแปลงเสมอ ไม่คงที่ตลอดกาล เปลี่ยนรูปไป

ไตรคุณนั้นไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยทางอายตนะ = คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย แต่สามารถอนุมานได้ด้วยความรู้ลึก มโนส

ไตรคุณจะเปลี่ยนแปลงรูปไปเสมอตลอดเวลา เป็น 2 แบบคือ

ส্বরूप = การเปลี่ยนแปลงตัวเอง โดยไม่สามารถสร้างหรือผลิตสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาได้ มันไม่ได้ขัดแย้ง ไม่มีวัตถุใดเกิดได้

วีรूप = การเปลี่ยนแปลงในภาวะต่างกัน คือจุดเริ่มต้นของวิวัฒนาการของโลก

ทฤษฎีของปุระชะ

ปุระชะ = อิตตา = อาตมัน, คือวิญญาณอันบริสุทธิ์ซึ่งเป็นธาตุรู้สึกรู้คิด = ผู้รู้
= เป็นประธานของความรู้ เป็นธาตุแท้หรือลักษณะแท้ของอิตตา

- เชื่อว่าปุรุหะ เป็นตัวการทำให้คุณทั้ง 3 เปลี่ยนแปลงไปจนกลายเป็นวัตถุต่างๆ แต่ปุรุหะเองไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะปุรุหะอยู่เหนือคุณทั้ง 3 นี้
- ปุรุหะมีจำนวนนับไม่ถ้วน ปุรุหะมีความสัมพันธ์กับประภติ

พันธะและโมกษะ

ปุรุหะรู้พันธะและโมกษะผิดพลาดไปเพราะอวิชชา จึงติดอยู่กับพันธะ เมื่อปุรุหะรู้ธรรมชาติแท้จริงของตนก็จะบรรลุมอกษะ

พระเจ้า

ในตอนแรกสาธชยะจัดเป็นเทวนิยม แต่ต่อมาได้รับอิทธิพลของปรัชญาพุทธ & เซน จึงกลายเป็นอเทวนิยม

จริยศาสตร์

ปฏิบัติธรรมเพื่อละทุกข์ถึงบรมสุขแห่งชีวิต = โมกษะ

การบรรลุมอกษะได้ ต้องแยกปุรุหะออกจากประภติโดยเด็ดขาด = ไม่หลงผิดติดยึด แนวปฏิบัติให้บรรลุมอกษะ ก็ตามแนวของปรัชญาโยคะ